

Filosofija nekaupia žinių — p. 3

Gražinos Cieškaitės poezija — p. 7

Matronų dvelksmas Donelaičio skaitykloje — p. 8

Rašymas apie meilę — p. 11

Tamarito divanas

Gazelė apie siaubingą buvimą

*Aš noriu, kad upės be vagų paliktų,
Aš noriu, kad vėjai slėnių nebetektų.*

*Kad be akių liktų naktys aksominės,
o mano širdis – be gėlės auksinės;*

*kad jaučiai kalbėtųsi su lapais didžiuliais
ir kad sliėkas mirtų nuo tamsaus šešėlio;*

*kad kaukolės dantys blizgėte blizgėtų
ir kartus geltonis kad šilkus užlietu.*

*Matau, kaip sužeista naktis atkakliausiai
su aršiu vidudieniu susirėmus kaunasi.*

*Prieš žalius saulėlydžio nuodus atsilaikęs
laikau prieš trūkusias arkas, kur kankinas laikas.*

*Skaistas savo nuogumo man geriau nerodyk –
nelyg tarp nendrių pražydytų kaktuso juodo.*

*Palik mane trokšti tamsių planetų,
bet neversk žiūrėti į tavo juosmenį vėsu.*

Gazelė apie beviltišką meilę

*Naktis nenori ateiti,
kad tu neateitum,
kad aš negalėčiau eiti.*

*Bet aš eisiu,
ir lai skorpioninė saulė man smilkinius gelia.*

*Bet tu ateisi
su druskos liūčių nudegintu liežuviu.*

*Diena nenori ateiti,
kad tu neateitum,
kad aš negalėčiau eiti.*

*Bet aš eisiu
ir rupžėms atiduosiu savo pakąstą gvazdiką.*

*Bet tu ateisi
pro nykias drumzlinų prieblandų kloakas.*

*Nei naktis, nei diena nenori ateiti,
kad aš dėl tavęs mirčiau,
kad tu dėl manęs mirtum.*

Kasida apie verksmą

*Uždariau balkono duris,
nes nenoriu girdėti – ten verksmas,
bet tarp šitų sienų pilkų
negirdėti daugiau nieko, vien tik verksmas.*

*Vos keli angelai tegieda,
vos keli teskalija šunys,
o muzika tūkstančio smuikų telpa į mano delną.*

*Bet verksmas – tai šuo didžiulis,
bet verksmas – didžiulis angelas,
verksmas – tai smuikas didžiulis.
Ir ašaros vėjo balse tvenkiasi,
ir negirdėti daugiau nieko, vien tik verksmas.*

FEDERICO GARCÍA LORCA

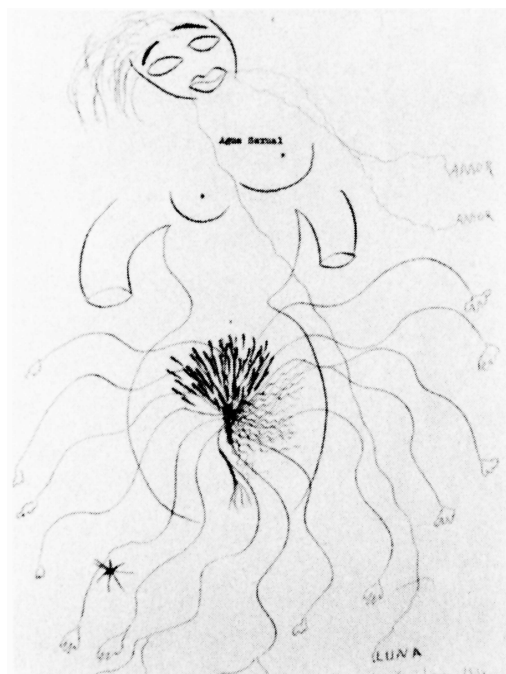
Gazelė apie mirusį berniuką

*Vakarą kiekvieną tenai, Granadoje,
vakarą kiekvieną miršta berniukas.
Vakarą kiekvieną vanduo sėdasi
pasikalbėti su savo bičiuliais.*

*Mirusiesiems išauga sparnai samaniniai.
Aplink bokštus kaip du fazanai vaikosi
vėjas apniukęs ir vėjas giedras,
o diena – tai sužeistas jaunikaitis.*

*Danguj nebebuvo vyturio nė ženklo,
kai tave suradau olose vyno.
Žemėj nebebuvo nė trupinio debesio,
kai tu ėmei skęsti upės gilybėje.*

*Vandens gigantas kalnais nuriedėjo,
slėnis ėmė sukintis su šunim ir lelijom.
Ant kranto melsvas nuo mano rankų šešėlio
tavo miręs kūnas – šalčio arkangelas – guli.*

Federico García Lorca. Seksualinis vanduo. 1934

Gazelė apie meilės prisiminimą

*Neišsinešk prisiminimo!
Palik jį vieną mano krūtinėj –*

*virpėjimą vyšnios balčiausios
kankinytėje sausio.*

*Tik blogų sapnų siena skiria
mane nuo tų, kurie yra mirę.*

*Suteikiu skausmą baltos lelijos
savajai širdžiai gipsinei.*

*Per visą naktį sode budi
mano akys – nelyg šunys du.*

*Per visą naktį valgau juodas
mirtinausiųjų nuodų uogas.*

*Kartkartėmis vėjas tampa
vien baimės didžiule tulpe;*

*o kartais tulpė paliegusi
atrodo tarsi aušra žiemą.*

*Mane nuo tų, kurie yra mirę,
tik blogų sapnų siena skiria.*

*Jau želia žole tylėjimo
tavo kūno pilkasis slėnis.*

*Jau mūs pasimatymų arka
cikuta nuodingąją apaugo.*

*Bet palik savo prisiminimą,
palik jį vieną mano krūtinėj.*

Kasida apie šakas

*Į žalias giraites Tamarito
daug šunų švino kailiais susibėgo
laukti, kolei nulūš jujų šakos,
kol nukris tos jujų šakos pačios.*

*Tamarite obelis auga
su obuoliu – raudu – vienu.
Ten atodūsius lakštingala telkia,
po dulkes fazanas juosius vaiko.*

*Betgi šakos yra pilnos džiaugsmo,
betgi šakos – visai kaip žmonės.
Joms nerūpi lietus, jos sau snaudžia,
lyg kad būtų jau tapusios medžiais.*

*Isibridę vandenin iki kelių,
ten du slėniai rudenio laukė.
Pilkuma dramblio žingsniais atžengus
ir šakas, ir kamienus gniaužė.*

*Į žalias giraites Tamarito
daug vaikų uždangstytais veidukais
renkas laukt, kol nulūš mano šakos,
kol nukris tos mano šakos pačios.*

Kasida apie sapną atvirame ore

*Žiedai jazminų ir jautis nukautas.
Gatvė begalybėn. Žemėlapis. Salė. Arfa. Aušta.
Mergytė sapnuoja jazmininį jautį,
o jautis yra kruvinas saulėlydis, kursai baubia.*

*Jeigu dangus mažas berniukas būtų,
jazminai būtų vidunaktis tamsiausias,
jautis – arena mėlyna be matadorų,
o širdis kolonos papėdėje glaustuši.*

*Betgi dangus – tatau dramblys didžiulis,
vanduo bekraujįs – žydintis jazminas,
mergytė – virpanti nakties šakelė
virš tamsutėlės gatvės begalinės.*

*Arba kabliai iš dramblio kaulo, arba miegą žmonės
yra tarp šitų dviejų – jazmino ir jaučio.
O jazmine – dramblys ir tamsūs debesys,
o jautyje – sapnuojančios mergytės griaučiai.*

*Vertė Alfonsas Andriūškevičius
Vertėjas dėkoja Jordanai Gonzalez Cruz*

(Ne)komunikuoti

Antakiai kilsteli, kai įvyksta kas nors baisaus. Ne daugiau. Dabar jie nejudą, niekas nejudą, nes nieko ir nevyksta, jau ilgą laiką. Rankos, tvarkingai padėtos ant rašomojo stalo, apkrauto moksliniu šlamštu, maskuojančiu mano tinginystę, ilsisi. Jau ilgą laiką nepadariau jokio staigaus judesio, visa energija, kūno šiluma neišstryksta ir lieka manyje. Nors man jos nereikia – nenoriu nieko daryti. Jei kada ir darau, tai tik tam, kad kiti pastebėtų, jog esu užsiėmęs, ir paliktų ramybėje. Labai patogus būdas. Nors visgi nesu visai kiauše – kartais klausausi, kas vyksta mūsų koridoriuje šešioliktame aukšte. Tie garsai sukelia įvairių minčių, kurios suka, nors ir lėtai, laikrodžio rodykles.

Beveik kiekvieną vakarą iš pirmojo kambario mūsų aukšte girdisi akordeono dejonės. Ne visai profesionaliai, bet visgi atpažįstamai aplinkui orą virpina vestuvinis valsas. Turėjęs būti toks energingas, džiaugsmingas, šitas būna tik suglebes ir sumišęs, vos girdimas pro čirškinamos dešros spirgėjimą virtuvėje. Juk durų nėra – tai per didelę prabangą. Galvoju, gal tas muzikantas nemoka daugiau melodijų, todėl šiuo džiaugsmingu kūrinium išreiškia savo nuoskaudas, liūdesį. Geriau turbūt būtų kaupti. Kaupti pro šešiolikto aukšto balkoną, tiesiai ant sostinės stogų ir vabaliukais tapusiu pypsinčių automobilių.

Naktį, kai negaliu užmigti, pradedu vartytis, kol išgirstu švilpautoją. Koridoriuje dažnai pasigirsta plonas jo sudėtų lūpų garsas, sklindantis nežinia iš kur. Apeinu visą aukštą, nuo liftų iki virtuvės, tada vėl atgal, bet eidamas girdžiu tik savo nerangų šlepsėjimą, nieko daugiau. Gal žmogus gėdiasi, o gal pasiilgo privatumo, juk čia kiekvienas gali bet kada atplėšti duris ir įsiveržti į kambarį. O taip norėtusi lyg kati-

nui apšlakstyti tam tikrą teritoriją, kurios niekas kitas negalėtų pasiglemžti. Kažkodėl labai gera tą švilpautoją girdėti, norisi galvoti, kad jis toks pats vienas, nes negeria keturioliktam aukšte su visais ir nerūko kaljano, nekirkina virtuvėje mergų. Jis švilpauja, taip išreiškia kažką, ko nepasako. Gal baltarusis, šitam aukšte gyvena keli nemokantys lietuviai. Nežinau, ką be jo daryčiau.

Mums pasisekė dėl lango. Lango leidžia pamatyti beveik visą miestą net nesupurvinus batų baloje ar atšauriam vėjui neišdraikius plaukų. Akims nuklydus prie lango, iškart nusiraminau. Žinoma, nesigilinu ir nestebiu miesto, tai būtų pernelyg daug jėgų atimanti veikla, tiesiog suprantu, kad ten, tame kvadratiname stikle, yra viskas, ką galiu pasiekti iš čia, šešiolikto aukšto, ir dėl to jaučiuosi gerai. Nors šiaip aš retai kada jaučiuosi gerai. Įsivaizduokit, kaip man turėtų būti nuobodu. Šiaip žmogui fiziškai reikia išsipasakoti bėdas, neramumus, kažkam suverst visą tą košę. O man – valio! – nereikia, nes aš su niekuo nebendrauju. Niekam neleidžiu siurbti savo nervų siūlelių, valgyti minčių ir užvaldyti viso kaktos ploto. Esu laisvas nuo bendravimo. Nuo neužtikrintumo, kurį garantuoja bendravimas su kitais žmonėmis, ir beprotiško geismo sužinoti, kokią vietą užimame kitų žmonių galvose. Mažą, – jei ateitų pas mane, žmonės su suvalgytomis širdimis kaipmat nusiramintų, aš jiems pasakyčiau, bet neateina. Turbūt aišku kodėl.

Vakarais slūkindamas į dušą supratau, kad turbūt manęs nėra. Ne, ne ta prasme – aš smirdžiu ir taip toliau, bet panelė, kuri turškiasi prieš mane, dainuoja. Aš einu prie kriauklių, nusikosėju, o ji dainuoja toliau, nesugėsta. Man patinka jos klausytis, balse girdisi kažkas liūdno ir pate-

tiško, kartais, prisipažinsiu, nusipurtau nuo banalaus, atviro ir trikdančio aplinkinių žmonių liūdesio. Tai kažkaip vaikiška ir nepadoru. Bet aš nepabėgu, o kiekvieną vakarą klausausi, vadinasi, man patinka kankintis. Gal man gera jausti ką nors, kad ir pasišlykštėjimą. Kad manęs nėra, pastebiu, kai prie kriauklių prieina dar kas nors. Tada besiprausiančioji nutyla ir daugiau nepasigirsta nė garselio. Kitą ji gėdiasi. O būtų taip gera, jei ta mergina būtų dainavusi man, tikrai man, mums dviem. Aš toks savininkiškas ir linkęs susireikšminti. Greičiausiai aplinkui mane per mažai daiktų, nes jaučiuosi prieš juos galingesnis ir vienintelis iš jų galiu judėti.

Kaip vis dėlto bjauru jausti žmogų šalia, galų gale. Visai netoli, kažkur po svetima oda, funkcionuoja jo glitūs organai, ištisa sistema, nesustojanti, reikalaujanti oro, maisto, visko ir nuolat grasinanti sustoti. Tu pamiršti, kas nuolatos dedasi tavo viduje, išmokai per biologiją dešimtoji klasė ir pamiršai, juk viskas veikia ir be galvojimo ar suvokimo, kaip veikia. O priėjęs prie kito, tokio pat kaip tu, su kepenimis, dviem inkstais, imi ir pajunti, kad lygiai taip pat funkcionuoja, pamatai ne tik tai – glumina ir jo žvilgsnyje pastebėtas artumo, draugystės troškimas, toks gyvūniškas, toks įžūliai atviras, kad privalai nusisukti, jei susilaikai ir visai nepabėgi kuo toliau. Ir tu supranti, išskaitai jo vyzdžiuose, atradęs menkutį išgaubtą savo atvaizdą, kad, nors ir jauti pasišlykštėjimą, visgi turi tokį patį.

RŪTA JAKUTYTĖ

Santaka

Po kieta pluta, ant kurios mus ši žemė nešioja, glūdi galingos gelmių jėgos. Slėniuose, ten, kur, pakilusios į paviršių, jos suraukšlėjo, sulaužė žemės luobą, apsigyveno kalnynų žmonės.

Pas mus laukų yra visokių: lygių, kauburėtų, molingų, smėlėtų, trąšių. Geriau ar prasčiau dera juose mūsų duona. Kai kur, prieš ją auginant, tenka nurinkti akmenis. Krūvos jų kūpso pakrūmėse, pakelėse. Vėl ir vėl, beveik kasmet, tenka juos rinkti. Besitraukdami ledynai paliko nuliežtas lygumas, sustumtas kalvas ir daug kur gausiai pabertus riedulius. Mat atkeliavę jie buvo nuo kalnų pusės. Tas skeveldras, apgludintas ir apvoliotas, garbinom ir keiksnojom.

Pradedant tašyti akmenį, mūsų laukų riedulį, jau po pirmųjų smūgių dažnai juntamas keistokas kvapas. Pasklinda jis staiga ir stipriai – lyg kažkieno kiautą pradaužus. Tuoj ir pranyksta, jeigu toliau nekali. Akmuo, sakoma, neturi kvapo. Kodėl tuomet jį užuodžiu ir kas tai per kvapas? Įminti mįslę padeda ilgi darbo metai. Kartais nutinka susivėlinti, tuomet darbą tęsti tenka jau prieblandoje. Tada ir gali pamatyti, kad kiekvienas kirtis žybsi, skelia kibirkštį. Vadinasi, ugnis, aukšta temperatūra išskiria iš akmens kvapą. Labiau patyrus aiškėja, kad ši savybė būdinga tik rieduliams, ilgai pavieniui gulėjusiems žemės paviršiuje. Iškasti iš žemės ar daug laiko buvę krūvoje akmenys kvapais nepasižymi. Tenka prisipažinti, kad pajutai ne ką kita, o tik šuns šlapimo kvapą. Lietų nuplautos išorėje, bet esantis ir giliau, jau kiek pakitęs, tapęs būtent tokios medžiagos kvapu. Ant pavienių lauko akmenų šunys būtinai palieka žinią, pranešimą. Ne mums – savo gentainiams.

...Didelės pievos viduryje gulėjo akmuo. Vienintelis. Tik tuo ir ypatingas. Nei forma, nei spalvomis nebuvo išskirtinis. Dydžio vidutinio. Gal kur Trojos kovų laukuose tokius ir pakeldavo Homero aprašytieji herojai, bet čia jo nemėginta nė pajudinti. Kaip jis čia atsidūrė? Rieduliai, mūsų laukų puošmena ir vargas, turi, gal galima taip pasakyti, kelias biografijas. Vieną – vertikalią, geologinę, kuri nagrinėja judėjimą iš gelmių, būvio kitimą ir t. t. Kita biografija būtų horizontalioji, geografinė. Ji nusako, iš kur ir maždaug kada su ledynais to riedulio čia atkeliavta. Matant, kur apsisotą, galima atsekti ledynų slinktį. Mažesnieji akmenys galėjo patirti ir žmonių įsikišimą į jų išsidėstymą. Didžiuosius, jei jie labai kliudydavo, užkasdavo. Šalia išraudavo duobę, įstumdavo ir palaidodavo. Palikdavo turta ir bėdą ateities kartoms, nes akmenys turi savybę laikui bėgant išlįsti į paviršių.

Taigi tas akmuo buvo kažkaip ne vietoje. Mat ši pieva driekėsi dviejų upelių santakoje. Didesnysis upelis anksčiau galėjo būti didelė upė, nes tekėjo išpūdingo slėnio viduriu. Mažesnis plukdė sąnašas ir jo įtekėjimo vieta traukėsi pasroviui, palikdama upės pakrantėse klampus liūnus. Atrodė, kad jis vis atitolina savo vardo praradimo valandą, vandenų atidavimą didesniojo labui. Kad jis nori tekėti greita, kaip lygiavertis. Toks (ir mums labai nesvetimas) elgesys baigdavosi ties kliūtimi tapusiu aukštesniu susiaurėjusio slėnio krantu.

Čia, tos pievos vietoje, prieš šūsnį metų dar liulėjo pelkė, apaugusi retais, geibiais berželiais, viksvuotais kemsynais. Ant kupsto atsistojus buvo galima smagiai pasisiūbuoti, bet linksmiausias kelias tiesdavosi tarp kupstų, skaisčiai žaliu žolės kilimu. Eiti čia reikėdavo tankiai minant smulkiais žingsniukais. Tačiau galėdavai pasijusti ir tikru karaliumi. Žemė dubdavo, o kai kur augantys berželiai gražiai lenkdavo garbanas tavo pusėn, kartais net susipindami viršūnėmis. Tada tavo garbei susidarydavo arka, pro kurią, deja, turėdavai žvaliai praturcenti. Jeigu sugalvodavai pasimėgauti ir sustoti, tai žalias paviršius aplink tave imdavo stotis piestu. Neišlaikęs šito grėsmingo vyksmo, smagiai atsispyręs šokdavai ant artimiausio kupsto. Čia ir tekdavo susimokėti už savo triumfo žygį. Labiau nustebindavo, nei išgašdindavo pojūtis, kad remtis jau nėra į ką: gražusis kilimas plysdavo ir atsispiriančioji koja prasmegdavo į šalta pliurę. Tuoj pat bandant išvaduoti vieną koją kita irgi atsidurdavo gelmėj. Viršuje spindėdavo šilta, saulėta diena, o

apačioje – geliantis šaltis. Kuo labiau muisteisi, tuo greičiau nenumaldomai grimzdavai gilyn. Išgaščio neišvengdavai, bet susitvardžius tekdavo nuolankiai gultis ant pilvo, verstis, voliotis ir šliaužti tolyn nuo plyšio. Jo tuojau ir nebelikdavo. Driekdavosi tik tavo, šliaužusio kaip kirminas, paliktas purvinas vingis.

Likęs džiugiai toliau gyventi žaliame pasaulyje, galėjai matyti visą šios vietos kaitą. Melioracija, nuskurdinusi mūsų paveldą ir kraštovaizdį, šiaip taip atliko ir savo deklaruotus uždavinius – nusausino pelkes. Upelis buvo nuvestas tiesiai, statmenai į didesnį, ambicingoji jo vagos dalis užversta. Susiformavo lygi pieva. Matėsi ir joje gulintis tas vienintelis, nežinia iš kur atsiradęs akmuo.

Čia ganydavo, rišdavo karves, šienaudavo... Nuganius ar nušienavus, akmuo matydavosi ir iš toliau, bet pro jį provėžų nebuvo. Plotas didelis, vietos daug. Pašlapus, laikini keliukai pažliugdavo, bet sausu metu važinėti ir eiti buvo galima visomis kryptimis. Tuos, kas gyveno priešingame nuo miestelio pievos pakraštyje, arklys ir pats namo parveždavo. Tačiau vieno ant drobynos prisnūdusio gspadoriaus neparvežė. Tik grįžo su tuščiu vežimu apgadintu ratu. Rado žmogų prie to akmens sulaužytu stuburu.

Akmuo dabar vadinamas jo vardu.

Kažkas ant akmens įrėžė kryžį.

JONAS VAICEKAUSKAS

ŠIAURĖS ATĖNAI

Mieli šatėniečiai!

Visuose Lietuvos paštuose priimama mūsų savitraščio prenumerata (galima užsisakyti ir internetu).
Metų prenumeratos kaina – 91,20 Lt. Mūsų indeksas 0109.

Metų prenumerata į užsienį kainuoja 290 Lt, 85 eurus arba 110 JAV dolerių.
Užsisakyti galima per įgaliotus asmenis redakcijoje, atsiųsti čekį redakcijos adresu
VŠĮ „Šiaurės Atėnų fondas“, Mėsinių g. 4, 01133 Vilnius,
arba pinigų pervesti į sąskaitą banke „Swedbank“
(kodas 73000) LT36 7300 0100 0000 7071.

Hanochas Ben Yami: „Filosofas nėra ekspertas“

Hanochas Ben Yami yra Vidurio Europos universiteto (Vengrija) filosofijos profesorius. Jis tyrinėja kalbos filosofijos, logikos ir fizikos filosofijos problemas. Lapkričio 8 d. profesorius Vilniaus universitete skaitė paskaitą.

– *Minėjote, kad Lietuvoje lankotės pirmą sykį. Kokį įspūdį jums paliko mūsų šalis?*

– Aš čia esu dar tik porą dienų – tai per mažas laiko tarpas, kad susidaryčiau tvirtą nuomonę apie jūsų šalį. Ir vis dėlto apsilankymas Lietuvoje mane šiek tiek jaudina: aš esu žydas, Lietuvoje gimė mano tėvai. Tėtis – Kaune, mama – Vileikoje (dabar šis miestas yra Baltarusijoje, tačiau ten iki šiol gyvena daugybė lietuvių). Tėvai išvyko iš Lietuvos dar prieš II pasaulinį karą. Tačiau daugybė giminaičių pasiliko. Visi jie – išskyrus vieną tetą – buvo nužudyti. Prie to prisidėjo ne tik nacių kareiviai, bet ir kai kurie lietuviai.

Vakar vaikščiojau po Vilnių, apžiūrėjau pastatus, monumentus – ženklus, rodančius, kad kadaise čia gyveno didelė ir svarbi žydų bendruomenė, šimtai tūkstančių žmonių, tarp kurių buvo ir mano giminaičiai. Taigi man Vilnius nėra tik dar vienas miestas, kurį aplankau: jame užlieja prieštarūgi jausmai. Kai lankysiuosi Lietuvoje kitą sykį, ketinu nuvykti į Kauną ir, jei pasiseks, į Vileiką. Juk ten – mano istorija.

– *Apie ką skaitysite paskaitą šiandien?*

– Apie Wittgensteino metafilosofiją. Manau, kad tai, ką Wittgensteinas kalba apie filosofijos vaidmenį – ką ji daro, ką ji gali padaryti, ką turėtų – yra svarbu ir įdomu.

– *Kalbant apie filosofijos vaidmenį: paprastai žiniasklaidoje mąstytojas kalbinamas tada, kai nagrinėjama kokia nors kontroversiška tema. Daromi interviu su pora ekspertų ir galiausiai suteikiamas žodis „išminčiui“. Ar manote, kad filosofai turėtų teikti patarimus, rekomendacijas ar pamokymus?*

– Apskritai – ne. Jokioje konkrečioje srityje filosofas nėra ekspertas, kitaip nei fiziologai, astronomai ir kitų profesijų atstovai. Filosofas negali suteikti kitiems informacijos kokia nors tema. Bet manau, kad jis pasižymi kritine kompetencija. Kritinio kalbėjimo tradicija leidžia filosofams tapti atsargesniems, objektyvesniems. Tai nėra informacijos apie kokią nors sritį saugojimas. Tai sugebėjimas diskutuoti apie tai, kas tam tikru metu yra dėmesio centre, žadina susidomėjimą, kelia emocijas. Galbūt tai bus klausimai apie tautybę, teises, abortus, eutanaziją, elgesį su ligoniais...

Pirmiausia filosofui turėtų būti suteikiama pakankamai informacijos, kad jis galėtų pateikti protingą, etišką, objektyvų sprendimo variantą. Žinoma, nekalbu apie tokius atsakymus, kurie atrandami vis labiau gilinantis į temą, pavyzdžiui: „Ar įmanoma atlikti abortą šioje stadijoje?“ Kalbu apie bendresnius klausimus, kurie susiję su vertybių konfliktais, pavyzdžiui: „Ar apskritai teisinga atlikti abortą?“ Tokią kompetenciją filosofas gali turėti, net ir neturėdamas kompetencijos jokioje konkrečioje srityje.

– *Ar tokiu atveju neatsiranda skirtumo tarp filosofų, kurie domisi etika, ir, pavyzdžiui, analitikų?*

– Manau, kad kiekvienas mūsų studijavo – privalėjo studijuoti – moralės filosofiją, taigi etika mums visiems nesvetima, taip pat ir tiems, kurie nesispecializuoja šioje srityje. Net jei domiesi kitomis temomis, dirbi su kitais tekstais, iškyla etikos klausimai: apie juos diskutuojasi su draugais, kolegomis...

– *Ar manote, kad filosofija gali daryti įtaką mokslui? O gal ji tik atspindi ir šiaip vyraujančias mintis?*

– Kaip jau minėjau, nemanau, kad gali būti toks dalykas kaip filosofijos žinios. Taigi filosofija negali mokslininkams suteikti informacijos. Mes neatliekame eksperimentų, nedirbame laboratorijoje. Todėl nemanau, kad filosofija gali tiesiogiai paveikti mokslą.

Kita vertus, daugybę metų filosofiniai pastebėjimai darė įtaką pažangai. Taip galėjo nutikti dėl to, kad filosofai, žiūrėdami konceptualiai, padėdavo identifikuoti sumaištį pačiame mąstyme, nauju, netikėtu kampu pažvelgti į nusistovėjusias tiesas. Nėra taip, kad mąstytojas ateitų pas mokslininką ir sakytų: „Daryk taip.“ Bet neretai prie mokslinio atradimo padeda prieiti kokia svarbi išvalga.

Pavyzdžiui, Descartes'as pirmasis pastebėjo reliatyvią judesio prigimtį. Vėliau fizikai panaudojo šią išvalgą. Tai susiję su kitokiu žvilgsniu į daiktus, jis gali atverti naujas suvokimo erdves, leisti pastebėti tai, kas nebuvo pastebėta anksčiau.

Dar vienas pavyzdys. Senovėje žmonės mėgino įminti paslaptį, kodėl visi daiktai krenta į žemę, bet pati žemė lieka vietoje. Į ką ji remiasi? Pirmieji mąstytojai senovės Graikijoje skirtingai mėgino atsakyti į šį klausimą. Pavyzdžiui, žemė plaukioja vandenyje. Bet jei taip – ant ko laikosi vanduo? Indijoje buvo kalbama apie dramblis, kurie stovi ant vėžlio. O ant ko stovi vėžlys? Tai buvo tiek filosofinis, tiek mokslinis klausimas. Tada Anaksimandras – maždaug VI amžiaus prieš Kristų viduryje – iškėlė teoriją, kad žemė ne-

krenta, nes yra vienodai nutolusi nuo visko. Ji neturi kur kristi, nes yra viduryje. Dabar žinome, kad taip nėra, tačiau tiesa yra ta, jog žemei nereikia į nieką remtis, kad išsilaikytų vietoje. Anaksimandras neturėjo teleskopo, nebuvo nuvykęs į kitą pasaulio pusę, kad pamatytų, jog ten nieko nėra – šią išvalgą jis išmąstė. Tai buvo naujoviška mintis. Ir ši mintis atvėrė naujus horizontus mokslui.

Manau, kad šitokias išvalgas filosofija ir galėtų pasiūlyti apsvaistinti mokslui.

– *Ar manote, kad yra tokių laikotarpių, kai žmonijos mintis tampa aktyvesnė?*

– Manau, tokių laikotarpių yra. Paprastai minties aktyvumas – ar jo mažėjimas – susijęs su istoriniais laikotarpiais. Pavyzdžiui, viduramžiais tiek filosofija, tiek mokslas, tiek kultūra pasistūmėjo nedaug.

O kalbant apie vėlesnius laikus visgi reikėtų skirti mokslo progresą nuo ryškių filosofinės minties poslinkių. Paprastai mokslas progresuoja tada, kai prie to progreso prisideda daugybė žmonių. Manau, filosofijos, skirtingai nei mokslo, progresas labiau priklauso nuo didžio, ryškaus, novatoriško mąstytojo. Tai yra daugiau mažiau sėkmės reikalas: ar atsiranda tuo metu didis filosofas, ar ne. XX amžiuje keletas ypatingų asmenų smarkiai prisidėjo prie filosofijos vystymosi. Žinoma, pirmiausia turiu omenyje Wittgensteiną, taip pat ir kitus – Frege, Russellą, Heideggerį. Bet noriu pasikartoti – filosofija nekaupia žinių.

– *Ar skaitote naujienas? Ar esate patenkintas tuo, kaip žiniasklaidoje atspindima jūsų profesija?*

– Paprastai skaitau Izraelio laikraščius. Manau, kad filosofinė veikla beveik neminima. Bet juk tai natūralu: šioje srityje nenutinka tokių įvykių, kuriuos visuomenei būtų būtina žinoti.

O kai mąstytojai skatinami pareikšti savo nuomonę kontroversiškomis temomis, manau, tai yra įdomu ir naujinga. Žinoma, visose srityse yra žmonių, kurie trokšta žiniasklaidos dėmesio. Jie noriai leidžiasi kalbinami žurnalistų, duoda interviu radijui, rodo per televiziją... Tokie žmonės neretai pasako provokuojamų dalykų ir taip klįjuoja neigiamą etiketę savo profesijai. Aišku, žiniasklaida tyčia ieško tokių žmonių ir kalbina juos, nes provokaciją lengviau parduoti.

Kalbėjosi Miglė Anušauskaitė

Dešimt Tolstojaus įvaizdžių

Prieš 100 metų, 1910.XI.7(20), mirė Levas Tolstojus

Levas Tolstojus paliko daugybę mitų. Žurnalas „Ogoniok“ nutarė inventorizuoti pačius populiariausius rašytojo įvaizdžius.

1. *Rusų revoliucijos veidrodys.* Tokią etiketę prie Tolstojaus prisegė Leninas. Tolstojus iš tiesų buvo revoliucingos, maištingos prigimties žmogus, demaskuojantis visuomeninių institutų veidmainystę, teismų ir Bažnyčios dviveidiškumą, šeimos santykių melą. Būtent todėl leidėjas A. Suvorinas rašė: „Nikolajus II nieko negali padaryti su Tolstojumi, negali nė paklibinti jo sosto, o Tolstojus, be abejonės, judina Nikolajaus ir jo dinastijos sostą.“

2. *Vaikų draugas.* Mokykla valstiečių vaikams, kurią Jasnaja Polianoje Tolstojus atidarė 1859 m., tapo svarbiu įvykiu Rusijoje. Liaudies mokykla, kaip manė Tolstojus, privalo išmokyti vaikus rašto, aritmetikos ir Dievo įsakymų, vaiką jis laikė kūrėju, kurio mintis reikia žadinti. Pats Tolstojus dėstė matematiką, fiziką, istoriją. Pedagoginę jo veiklą vainikavo „Elementorius“. Vėliau D. Charnsas parašė ciklą ironiškų apsakymų, prasidedančių fraze „Levas Tolstojus labai mylėjo vaikus“.

3. *Nesipriešintojas.* „Nesipriešinimas blogiui prievarta“, taip pat visuotinis atleidimas, meilė, saviugda tapo Tolstojaus mokyimo pagrindu. Ieškodamas Kristaus Tolstojus skaitė Bažnyčios tėvus originalo kalba. Rusijoje išsikūrė daugybė tolstojininkų komunų. Rašytojo įtaką jautė I. Buninas, N. Leskovas, Gandhi. 1897 m. tos komunos buvo pavadintos sektomis, vėliau Sinodas paskelbė apie Tolstojaus „atskilimą“ nuo Bažnyčios.

4. *Epopėjos kūrėjas.* Romanas „Karas ir taika“ tapo pra-

keiksmu visiems tarybiniais rašytojams. Socialistinis realizmas romaną epopėja, jungiančią istoriškumą, liaudiškumą ir patriotizmą drauge su dėmesiu „mažajam žmogui“, įvardijo kaip aukščiausią žanrą. Po Didžiojo tėvynės karo rašytojai vienas paskui kitą mėgino kurti apie šį karą romanus. Buvo manoma, kad tai padaryti pasisekė V. Grosmanui (romanas „Už teisybę“ buvo pasiūlytas apdovanoti Stalino premija). Bet antroji jo dilogijos dalis „Gyvenimas ir likimas“ tapo ryškiausiu antisovietiniu kūrinium.

5. *Supaprastintojas.* Grįžimo prie paprasto liaudies gyvenimo idėja paskleidė daugybę mitų ir anekdotų apie Tolstojų. Amžininkai su nuostaba pasakojo, kad grafas Tolstojus vaikšto basas, su valstiečiais aria ir pjauna (jie dėl to šaipėsi), mūrija krosnis, pjauna malkas, siuva aulinius batus. Pats rašytojas fizinį darbą vertino labai rimtai, rašytojavišumą vadino „dvarininkų užgaida“.

6. *Modeliuotojas.* Manoma, kad būtent Tolstojus išrado tolstojišką palaidinę – plačius ir palaidus marškinius. Amžininkai prisimindavo, kad dar per universitetines atostogas Liova viešėjo Jasnaja Polianoje ir vaikščiojo su kažkokiu „buriniu apsiaustu“. Vėliau tolstojiškas palaidines ėmėsi siūti Sofija Andrejevna. Jos buvo vasarinės ir žieminės (iš baltos medvilnės ir tamsios vilnos).

7. *Profesionalus literatas.* Su leidėjais Tolstojus elgėsi pragmatiškai. Jis pats nustatydavo honoraro dydį, reikalavė pinigų iš anksto ir panaikindavo sutartį, jeigu kuo nors būdavo nepatenkintas. Drauge su žmona, kuri tvarkė jo rankraščius (tiksliai nežinoma, kiek kartų Sofija Andrejevna perrašė „Karą ir taiką“ – 6, o gal ir 14) ir buhalteriją, skaitė

tipografinę korektūrą, Tolstojus įkūrė pelningą literatūrinę įmonę. Už savo 11 tomų raštų rinktinę jis gavo 25 tūkstančius rublių ir išsireikalavo jų iš anksto.

8. *Karo korespondentas.* Tolstojus dvejus metus kariavo Kaukaze (čečėnų kampanijoje!), Dunojaus armijoje, o po tarnybos apgultame Sevastopolyje parašė „Sevastopolio apsakymus“, jie buvo išspausdinti žurnale „Sovremennik“. Jau į pirmąjį apsakymą dėmesį atkreipė imperatorius Aleksandras II ir įsakė saugoti talentingą karininką.

9. *Rusų dvarininkas.* Atsistatydinęs iš armijos Tolstojus atvažiavo į Jasnaja Polianą ir užsiėmė ūkiu. Paveldėtus žemės plotus jis padidino 6 kartus. 1860 m. čia buvo suskaičiuota 300 kiaulių, dešimtys karvių, šimtai veislinių avių, vyno darykla, vaismedžių sodai. Jo dvaro sviesto produkcija buvo labai paklausy Maskvos turguose, už sviesto pelną Tolstojus pirkto naujas žemes ir neapsiskaičiavo – grūdų derliai buvo rekordiniai.

10. *Sekso gigantas.* Aistras, kurios jį kankino, Tolstojus aprašydavo „Dienoraščiuose“. 16-metis Tolstojus prarado nekaltybę viešnyje, o vėliau domėjosi savo dvaro valstietėmis (apie vieną iš jų parašyta apysaka „Velnias“). Lyčių tema, nesugebėjimas dėl seksualinės traukos pažinti gyvą žmogų jaudino rašytoją. Po „Kreicerio sonatos“ imta atvirai aptarinėti lytinės moralės klausimus. Paskutinis Tolstojaus sūnus gimė, kai jam buvo 60 metų.

*„Ogoniok“, 2010.XI.15
Parengė V. Tichomirovas, J. Alferjeva
Vertė J. V.*

Vydūniškoji religijos simbolių interpretacija

Vydūno filosofiją iš esmės galima apibūdinti kaip religijos filosofiją. Visų joje keliamų klausimų išeities pozicija – žmogaus ir Dievo santykis. Tas santykis paaiškinamas gana paprastai: žmogus yra dvasinė esybė. Tai, kas sudaro jo esmę, t. y. žmoniškumas, yra ypatingo ryškumo dieviškosios būties apraiška pasaulyje. „Tame, kas tikrai žmoniška, dieviškumas ir žmoniškumas sutampa“, – teigia mąstytojas. Tiesa, ne tik žmogus, bet ir visas pasaulis yra Dievo emanacija. Iš Jo (Dievo) jis (pasaulis) kyla, Jame būna, į Jį grįžta. Viskas, kas pasaulyje dedasi, yra tąsa nenutrūkstancio dieviškojo veikimo, kuris sąlygiškai pasibaigs, kai tuo pasauliu tapusi ir begalinė įvairovė įgavusi dieviškoji substancija grįš į grynosios dvasios, nedalomos vienovės būvį. Tasai grynosios dvasios būvis yra siekiamybė pasauliui, bet ne pačiam Dievui, kuris emanuodamas į pasaulį išliko pačiu savimi, t. y. absoliučia dvasia. Taigi, Dievas pasaulio atžvilgiu yra ir imantinis, ir transcendentinis. Nesilaisdami iš nuodugnesnės vydūniškosios būties ir žmogaus sampratos analizę, pasakysime tik, kad toji samprata labai akivaizdžiai sutampa su indiškiosios vedantos būties ir žmogaus, kaip mikrokosmo, samprata, postuluojančia individualiojo „aš“ (atmano) ir dvasinio absoliuto (Brahmano) tapatumą. Ypač ryškiai toje vydūniškojoje sampratoje išsipaudo Upanišadų ir „Bhagavadgitos“ idėjiniai konceptai. Tajį mūsų atpažinimą labai akivaizdžiai paliudija tai, kad Vydūnas pats „Bhagavadgītā“ išvertė į lietuvių kalbą ir Vedas bei Upanišadas nurodo kaip savo eksploatuojamą išminties šaltinį.

Grįžkime prie Vydūno nusakyto žmogaus ir Dievo santykio. Iš pirmo žvilgsnio jame lyg ir nesimato jokio dramatiškumo: jeigu žmogus savo esme yra dieviškas, tai jis turėtų būti jau savaime išganytas. Juo labiau kad išganytas yra užprogramuotas ne tik jam, bet ir visam pasauliui. Tačiau dramatiškumo tame santykiyje vis dėlto esama, nes sunkus ir ganėtinai komplikotas yra pats pasaulio, o su juo – ir žmogaus grįžimas dvasios būvin, arba Dievop. O grįžtama sąmonė, pamažu įveikiant inertiškos materijos, į kurią Dievas emanavo, būvį įgavusi nesąmoningumą. Gyvybės neturinti mineralija, augmeniškoji gyvybė, gyvūniškasis ekspansyvumas, žmogumi besiskleidžiantis protas – to sąmonėjimo pakopos, kuriomis reiškiasi gamtos įvairovė. Tos gamtos viršūnėje žmogus, kuriame, kaip pasakytų Vydūnas, telpa visa visata – ne tik tai, kas yra gamtoje, bet ir kas aukščiau jos. O aukščiau yra tai, kas priklauso grynajai sąmonei, ko jau nebeapima ir dar gamtos pasauliui priklausantis protas. Kaip gamtos galia juo jau dirba, kaip aukštesnieji gyvūnai. Žmoguje besireiškianti gamtiškąją pasaulį pranokstanti dvasia, kurią Vydūnas vadina žmoniškumu, nėra visiškai laisva: ji yra ribojama ir varžoma tame pačiame žmoguje veikiančių gamtos galių. Pirmoji dieviškos substancijos dvasingumą įgaunančio sąmoningumo apraiška žmoguje – savęs suvokimas, savimone, Vydūno įvardyta kaip *asainė sąmonė*. Tą žmogaus savimonei ir pasaulį emanavę dvasinis absoliutas suvokiąs pats save. Tos savivokos dėka žmogus tampa savo paties valingomis pastangomis sąmoningai veikiančia galia, aktyviai įsitraukiančia į to pasaulio tolesnio sąmoningėjimo vyksmą. Tokią misiją jam skyręs pats visatos kūrėjas. Vydūno žodžiais tariant, „kiekvienas žmogus pasaulio Kūrėjo vartojamas kaip priemonė visam gyvenimui gyvinti ir tobulinti“. Kartu su žmogaus savimone atsiranda ir jo nuostaba dėl būties, kurioje jis pats yra, slėpinimo. Kas yra supančio pasaulio ir paties žmogaus buvimo pirmoji priežastis? Kas lemia visus to pasaulio ir žmogaus gyvenimo vyksmus ir kokia visų tų vyksmų prasmė? Siekiant atsakyti į šiuos ir kitus panašaus pobūdžio klausimus ir atsiranda religija, kurios pagrindą sudaro tikėjimas pasaulį sukūrusia, amžinai esančia, visur veikiančia niekuo neapribota absoliučia galia.

Įvairiais laikais, įvairiose Žemės vietose gyvenantys žmonės susikuria savus tos galios ir jos reiškimosi formų įvaizdžius, jos genezės ir veikimo principų paaiškinimus. Šių pagrindų susiformuoja įvairios pasaulio religijos, besiskiriančios brandumu, teologija, panteonais, liturgija. Tačiau jas visas vienija ta pati, nors ir skirtingai išreiškiamą, pagarbi nuostata Didžiojo Slėpinio, iš kurio visa atsirado, atžvilgiu. Vienija ir ryšio su tuoju Slėpiniu paieška, kurios būdai įvairūs, bet ieškoma iš esmės to paties. O ieško įvairaus skaidrumo ir įvairių atspalvių ta pati žmoniškumo esmė išreiškianti sąmonė. Religija, anot Vydūno, atsirado kartu su žmogumi, būtent ji ir „išreiškia žmoniškumo ypatumą“. „Apskritai sąmonė yra sugebėjimas gyventi, – teigia Vydūnas, – o religija yra pasiruošimas atsiverti pačiai būties paslapčiai.“ Tas pasiruošimas ar netgi ruošimasis atsiverti pačiai būties paslapčiai esąs visų religijų pagrindinis uždavinys, gali būti pasirenkami įvairiausi jo sprendimo būdai. Juos pasirenkant (veikia kuriant, pagrindžiant) ir susiformuoja įvairios religijos. Jų idėjų, vaizdinių, ritualų sistemos yra labai skirtingos, tačiau jose esama ryškių bendrumų, kurie, anot Vydūno, rodo visoms būdingą bendrą gene-

ralinę kryptį – žmogaus orientavimą į minėtąjį atsivėrimą.

Vydūnui kaip tik ir rūpėjo pasiaiškinti, kaip įvairios tautos ir jų išpažįstamos religijos išreiškė žmogaus santykį su dvasine būtimi, kiek tame išreiškime būta gyvos Didžiojo Slėpinio pajautos, t. y. vidinio dvasinio gyvumo. „Vis aš stengiausi iš to, ką visokie žmonės ir tautos tūkstantmečiais yra mąstę ir kūrę, atspėti jų dvasinį lygį“, – apibūdindamas savo dvasinius ieškojimus rašo Vydūnas. Tas dvasinis lygis – suartėjimo su Didžiuoju Slėpiniu ir atsivėrimo jam laipsnis. Susipažinęs su religijų istorija, su prieinamais įvairių tautų šventraščiais bei religiniais padavimais ir kitokia medžiaga apie religijas, mąstytojas daro išvadą, kad senovėje „sąmonė buvo labiau atvira vidiniam gyvumui“, o tai reiškia, kad žmogaus atvertis Dievui buvusi stipresnė. Toji atvertis – svarbiausia gyvos religinės patyros sąlyga. Tolesnėje raidoje žmonija ne artėjusi prie Dievo, o veikiau nuo jo toliui, nes jos sąmonė tolo nuo atvirumo vidiniam gyvumui ir „vis ryžtingiau skyrėsi išpūdžiams į jusles ir tuo vis giliau smuko į daiktiškumą“. Taigi, keitėsi sąmonės orientacinė kryptis – nuo dvasingumo eita į materialumą ir žmonijos pažanga imta sieti su išorinio pasaulio įvaldymu ir pajungimu savo reikmėms. Dvasia ėmė atsilikti.

Dabarties žmonijai, kurią globaliai suvienijo civilizacijos pasiekimai, vis labiau bręstanti būtinybė atsigręžti į senovėje sukauptą religijose labiausiai akumuliuotą dvasinę savo patirtį ir sąmonę vėl nukreipti religinei patyrai siekti. Tokią būtinybę prikišamai parodė žmoniją sukrėtę XX a. pirmosios pusės pasaulio įvykiai, kuriuos Vydūnas traktuoja kaip vienpusiškos orientacijos į civilizacijos plėtrą pasekmę. Neatsitiktinai per Antrąjį pasaulinį karą ir po jo, t. y. keiliolika paskutinių gyvenimo metų, rašyti darbai (daugelis jų vokiškai) dažniausiai skirti religijos tematikai. Ypač daug dėmesio juose skiriama religinės patyros vaidmeniui ryškinti. O ji ryškinama parodant, kaip jospa žmogų kreipdavusios senovėje susiformavusios religijos. Tame ryškinyje nemažą vietos skiriama religiniais simboliams. Deja, didžiausias tam skirtas lietuvių kalba rašytas apie 300 p. apimtis darbas „Žmonijos sąmoningumas jos tikiybiniuose padavimuose, šventraščiuose ir šventuose žymženkluose“ dingio per karą, nors 1941 m. buvo išspausdintas. Negavus leidimo platinti, visas leidinio tiražas liko po O. von Mauderodės spaustuvės griuvėsiais Tilžėje. Šio darbo turinį apytikriai galima nuspėti pagal išlikusių vokiškųjų darbų turinį. Išsamiausias iš tų darbų – „Religija per žmonijos istorijos tūkstantmečius“.

Žvelgiant į religijų įvairovę Vydūnui ne tiek svarbu ar netgi visai nesvarbu akcentuoti, kuo jos skiriasi. Jam labiausiai rūpi, kas jose yra bendra, kas liudija jas visas siekiant to paties tikslo – žmogaus suartinimo su Dievu, orientavimo religinės patyros link. Tuos bendrumus, Vydūno požiūriu, nesunkiai galima išžvelgti visais laikais tose pačiose išliekančiose įvairių tautų pamatinėse religinėse pažiūrose, tapačiuose arba labai panašiuose simboluose ar religiniuose apraiškimuose. Labai panašios esančios ir pagrindinės įvairių religijų šventraščių mintys. Tie bendrumai rodo, kad žmogaus santykio su Dievu supratimas, nors ir skirtingai išreiškiamas, iš esmės yra universalus visai žmonijai. Skirtingos savaip užšifruotos jo išreiškimo formos esančios nuorodos į atsivėrimą Didžiajai Paslapčiai. Tos nuorodos perteikiamos materialiais šio pasaulio realiųjų pavidalais, tačiau jų prasmė yra simboliškos, nes tie pavidalai traktuotini kaip anapusinio pasaulio galių įvaizdžiai. Vydūno manymu, senosios religijos, tarp jų ir lietuvių, negarbino pačių gamtos objektų – medžių, akmenų, gyvūnų, gamtos stichijų, nors būta daugybės tuos objektus ar stichijas personifikuojančių dievybių. Tas dievybes reikia suprasti kaip paties Dievo, niekada nepasitraukusio iš pasaulio ir jo tolesnėje veikloje tebedalyvaujančio, apsišėrimo galių vaizdinius, o ne kaip aklų stambeldiška garbintų gamtos jėgų personifikaciją. Tik išgalint krikščionybei „Dievo apsišėrimo galios buvo vis tvirčiau skelbiamos negyvyomis nesąmoningomis gamtos jėgomis“. O senovės žmogus visas pasaulyje veikiančias galias laikęs kūrybinio Didžiojo Slėpinio vyksmo apraiškomis. „Būties slėpinys įvairiomis galimomis atsiskleidžia pasaulyje. Jos yra Dievai, kurie iškelia tam tikrus uždavinius pasauliui ir gyvenimui, o labai ypatingus uždavinius – žmogui“, – aiškina Vydūnas. Žmonių susikurti dievų simboliai padeda jiems prisiminti dieviškąją tų galių prigimtį ir prie jų susitelkiant „svajoti apie išlaisvinimą iš visko, kas žemiška. Tai yra veržimasis iš pasidavimo daiktiškumui ir dvasios laisvė“. Taigi, religinio kulto objektai ne patys būdavo garbinami, jie tik atlikdavo tarpininko tarp žmogaus ir visumos kūrėjo vaidmenį. „Mes sentėvių dievus padarome medžiagiškus, o sentėviai žiūrėjo į juos kaip sąmoningas galias. O jeigu ir buvo pasidarę stabus, tai jie bus buvę ir jiems tik simboliai, kaip krikščionims kryžius su nukryžiuotuoju“, – apibūdindamas senąjį lietuvių tikėjimą, rašo Vydūnas.

Visoms religijoms daugiau ar mažiau esąs būdingas orientavimasis bemaž į tas pačias pasaulyje veikiančias dieviškojo reikšimosi galias. Toji orientacija nulemianti ir įvairių religinių reiškinių panašumus. Didžiaja dalimi religiniai fenomenai esantys susiję su šviesos ir tamsos galių poveikiu pasaulio ir žmogaus gyvenimui. Tos galios „reiškė tam tikrą dvasingumą, o kartu nesuvokiamą paslaptį, kuris pasiekia žmogaus vidų iš būties gelmių. [...] Tiek šviesa, tiek tamsa supa žmogų ir smelkiasi į jo vidų visą gyvenimą.“ Su šviesa esą susijęs dvasinis gyvėjimas, išsilaisvinimas, su tamsa – pavergimas, pragaištingumas, žuvinimas. Šviesa einanti iš dangaus ir kelianti žmogų aukštyn, dangop, tamsa traukianti žemyn – „žemė yra jos simbolis“. Žmogui reikia siekti tų galių palankumo, tačiau turi būti atsidavimas šviesai persvara, nes pati žmogaus esmė ateinanti iš šviesos. Šviesai atsidavusio žmogaus gyvenimas būna nušviestas dvasios spindesiu, kurį tasai žmogus skleidžia viskam, kas jį supa. Tamsos galiai pasidavęs žmogus savo darbais ir elgesiu skleidžia blogį, kitiems žmonėms daro tik žalą. Religijos orientavusios žmogų į šviesą.

Nuo seniausių laikų religijos palikusios savo ženklus, kurie „beveik visame žmonijos pasaulyje aptinkami tie patys“. Tajį tapatumą sąlygojęs tų religijų išpažinėjų reikšimas iš sielos gelmių, t. y. artimas sąlytis su visa apimančiu Didžiuoju Slėpiniu. Iš tokių seniausių ženklų esantys kryžius ir penkiakampė bei šešiakampė žvaigždė. Nors kryžių esama įvairių formų, jų prasmė iš esmės ta pati – dvasingumo persmelkimas per materiją, daiktiškumą. Svastikos formą įgavęs kryžius, nelygu kuria kryptimi pasuktos trumposios linijos, reiškias dvasingumo pakrypimą į materiją arba kilimą aukštyn. Žvaigždės „turėjusios išreikšti sielos patiriamą paslaptį, itaką būtyje“. Esama ženklų, kurie primena žvėrių pavidalus, tačiau jie nėra tokie bendri.

Dvasinė žmogaus prigimtis ir gyvenimo, kaip dvasinio išganyto siekimo, prasmė „jau nuo seniausių laikų mėginta išreikšti pasakose, sakmėse, legendose ir dainose“. Šiuose tautosakos kūriniuose vaizduojami stebuklingi nutikimai rodo, kad jie vyksta ne regimojoje realybėje, o žmogaus sieloje, remdamasis W. Grimm, aiškina Vydūnas. Tokios prasmės vyksmus esą galima išžvelgti daugelyje tautų paplitusių pasakų apie Miegiančiąją Gražuolę, Snieguolę, broliuką ir sesutę ir kt. Tokie žmogaus sieloje vykstant sakralinę prasmę turintys išgyvenimai alegoriškai vaizduojami daugelyje paties Vydūno dramos kūrinių, ypač lietuvių tautosaka besiremiančiuose vadinamuosiuose „pasakiškuose vaidiniuose“ „Sigutė“, „Lietuvos pasakėlė“, „Karalaitė“, „Jūraitė“, „Žvaigždžių takai“, taip pat dramatinėje trilogijoje „Amžina ugnis“ ir misterijoje „Probočių šešėliai“. Kaip į alegorinę prasmę turinčius reikia žiūrėti ir į pačių šventraščių pasakojimus ar atskirus jų epizodus, kurie pateikiami kaip žemiško gyvenimo įvykiai, bet „nėra kasdienio gyvenimo istorijos. Tai žinios apie vidinio gyvenimo, vidinio patyrimo ir sielos tapsmo vyksmus.“ Būtent alegoriškai reikia suprasti ir visus Biblijoje pateikiamus pasakojimus. Netgi ne tiek svarbus esąs paties Kristaus, kaip istorinės asmenybės, gyvenimas, kiek jo, kaip Dievo, apsišėrimo žmoguje fenomeno, kaip aukos, prisikėlimo sakralinė prasmė. „Gyva tikyba yra atsibudimas Dievuje“, „pasistengimas numanyti Dievo apsišėrimą žmoniškume. Tas apsišėrimas yra Kristus, o kaip Kristus siekia gyvas būti kiekviename žmoguje, taip turėtų kiekvienas žmogus pasistengti gyventi jame.“ Kristaus auką reikia suprasti „kaip Kūrėjo auką, per kurią žmoniškumas pakyla į aukštesnį, dieviškąjį gyvenimą“. Toks aukos supratimas ateinąs iš daug senesnių už krikščionybę laikų. Žvelgdamas į dabarties krikščionis Vydūnas viltingai tiki, kad jie savo mintis kreips nebe tiek „į pirm ilgų metų skelbtą Kristų“ (t. y. istorinę jo asmenybę – V. B.), bet jaus jį kaip „dvasiškai arti esamąjį ir jo išganingą galia, kuri žmones tobulina ir padaro nemirtingus“.

Svarbi vieta senosiose religijose tenkanti šventėms, kurias dabartiniai žmonės siejantys su šviesos kaita. Senovės žmonių toje kaitoje „būdavo išžvelgiama dieviškumo, Didžiojo Slėpinio apraiška“.

Kaip į brandžią, subtilią žmogaus santykio su Didžiuoju Slėpiniu pajautą išreiškusią religiją Vydūnas žiūri į senovės lietuvių religiją. Tai, kad ji ilgiausiai atsilaikė prieš krikščionybės spaudimą, ir žmonėse ir šiandien dar gyva, rodo jos tobulumą bei šaknų tvirtumą, jos garbingą vietą tarp senųjų religijų. Joje yra tie patys pagrindiniai simboliai kaip ir kitose senosiose religijose. „Bet nėra abejotina, kad lietuvių tikyboj pirmą vietą užėmė ugnis, kad šalia jos buvo garbinamas ažuolas ir žaltys, kad tikiybinių tarnybų pildė vyriškiai ir moteriškos ir kad žmonės buvo laikomi gyventi pagal tam tikrus įstatymus“, – taip Vydūnas apibūdina pagrindinius senosios lietuvių religijos momentus.

SIGITAS GEDA

Ei varnalėša!

2008 metai

Edvardas Viskanta

Mažas, tamsaus gymio... Kelis kartus šnektelėjau per rašytojų suvažiavimus. Mat buvo gimęs Išlandžiuos... Toks sodžius ant ribos tarp dzūkų ir suvalkiečių (ten gimusi ir N. Miliauskaitė, tik vėliau „įsitvirtino“ Keturvalakiuos...).

E. V. išvertė L. Tolstojaus „Kara ir taiką“, G. Boccaccio „Dekameroną“ (buvo studijavęs Italijoje), A. Moravios „Čiočiarę“, B. Brechto „Motušę Kuraž“, J. J. Rousseau, G. de Maupassant'o kūrinį „Spėjo“ ir lagery pasėdėt – Kostromos ir Gorkio (Nižnij Novgorodo) lageriuos... Mokytojavo.

Pamiršau jo verstą V. Hugo „Paryžiaus katedrą“, A. Franca'o „Dievai trokšta“.

Kas jį beprisimena?

Apie „Kara ir taiką“ (vertimą):

– Sunkiausia buvo pirmą ilgą sakinį išverst... Paskui jau ėjo.

(Geriau nepasakysi.)

Tiesa, ilgai gyveno. Gimęs buvo 1902 m., o kada mirė? Bene 90-ies...

Vyras ir moteris

Kiekviena vyro ir moters meilė atkartoja amžiną dviejų pradų tragediją. Vyriškojo ir moteriškojo pradų sandūrą, meilę, šilumą, aistrą, pradžią ir pabaigą, dangų ir pragarą.

Privalomą vieno prado žūtį. Visad? Ko gero. Bent jau pralaimėjimą.

Tik regimybė, kad vyriškasis pradas tvirtai stovi ant žemės, turi tikslą ir žino, ką daryti. Iš tikrųjų jis yra veikiamas l. dinamiškos moteriškos energijos.

Šiedu pradai veikia beprotiškam absurdo pasaulyje, iš anksto pasmerkti, supami blogio, priversti su juo skaitytis.

Mintis (artima Ch. Baudelaire'ui): yra moterų pasaulis, kur jos žaidžia savo žaidimus. Jame pasirodę vyrai norėtų įsitraukti į šituos žaidimus, tačiau nemoka ir nepajėgia... Galų gale sugriauna šį naivų ir gražų moterų pasaulį.

Sausio 9, trečiadienis

Su visa pagarba –

Lietuvos himno autoriui. Nuolat girdžiu kartojant:

– Lietuviškumo žadinimu ir tautiškumo šaukimu jis nė kiek nenusileidžia Maironiui...

O kaip talentu? Poetiškumu?

Niekam, žinoma, nė motais. Pas mus talentas visad antroj vietoj. Svarbu šaukti. Šaukti gali bet kas.

Gerbiu ne vien kaip pilietis Vincą Kudirką, bet kada lietuviai atskirs tuodu dalykus – kūrybą ir pritaikomumą.

Vis dėlto taikomasis menas nėra tas pats...

Beje, atkastas ir pirminis Kudirkos eilutės variantas – „Tegu saulė Lietuvoj...“ Atvirukuose ir t. t. atsiranda „Lietuvos“. Girdi, dviprasmybė. Sutinku, bet graži. Vienaprasmė poezija gyvė tik socrealizmo meistrai.

Per 20 metų (ir prieš karą, ir dabar) mums tebelieka svarbiau ideologija, o ne poezija. Himno atveju tai svarbu, bet iš tikrųjų – siauraprotystė ir neišmanymas. Himnai nėra didelė vertybė. Kaip ir epai. Dažniausiai tai nenatūralūs, dirbtiniai dariniai.

Tiesa, nevertėtų užmiršti ir to, kad V. Kudirką į „lietuviystę“ (ano meto žodis) atvertė Zauerveinas, Basanavičius, Jablonskis. Iš lenko. Lietuvių kalba (ir mūsų himno kalba) yra dirbtinoka.

Maironis eina iš didesnių gelmių.

Niekio naujo po saule

Šiandien vienam leidiniui norėjau įsiūlyti Š. sonetų vertimus. Pasakė, kad geriau būtų parašyti Nepriklausomybės jubiliejui straipsnį (1918–2008). Ta proga prisiminiau, kad ano amžiaus pradžioje, kai Jeronimas Ralys vertė „Odiseją“, V. Kudirka įkalbinėjo jį imtis „rimtesnio darbo“ – rašyti straipsnelius jo „Varpu“... Kur tie straipsneliai? Iš Radio, beje, ir aš mokykloje mokiausi.

Dovanos turi būti nelauktos

Bene 1972-aisiais Dubultuos pamačiau gražią senovinės lempos imitaciją (tada irgi buvo sendaikčių moda!). Pirkti? Bet kur ją padėti?

– Juozai, – sakau, – tu vyresnis. Patark, noriu pirkt tą žibintą. Kam dovanot – žmonai ar... draugei?

– Žinoma, draugei, – sako jis (tada dar nebuvo toks plikas!), – žmona pamany, kad nusidėjai, o draugė apsidžiaugs.

Patarimas buvo tikras. Dabar taip elgiuosi kam nors dovanodamas knygas, savas ir svetimas.

Kitas žmogus džiaugiasi, kad nelaukęs, kitas – kad jį atsimeni. Matyt, esama ištisos dovanų psichologijos (ar filosofijos?).

Tai, ko nesu matęs

J. apie vandenyno atoslūgį Tailande. Kada atsiveria didžiulės šlapio dugno erdvės. Mėnuo taip traukia vandenį iš po kojoms gurgždančio smėlio, kad šis skleidžia garsą, nelyginant lytų... Čik, čik, čik! Fantastiški anapusiniai reginiai.

Savaiminiai paveikslai, judantys, čezantys, cikintys kosminėje mėnulio šviesoje.

Atoslūgio juostos.

Sena – nauja

Kitados daktaras Jonas Basanavičius parašė studiją „Levas mūsų pasakose“ (jei teisingai atmenu). Taigi: lietuviai ir liūtas... Kas gali mus sieti?

Dabar gi Valdovų rūmų teritorijoje vis randama monetų, kur esama ir... liūto. Vienoje – liūtas, o viršum jo sidabrinė pynutė... Įstabiai atrodo! Nežinau, kas pirmas pasakė, kad, galimas daiktas, tai mūsų seniausio herbo ženklai. Žodžiu, prieš Vytį buvęs herbas su liūtu. Jeigu grįšime prie daktaro J. B., tai vėl atgyja prielaida, kad būta genčių, kurios čia atėjo iš šiltųjų kraštų... Pavyzdžiui, iš Asirijos ar Babilonijos. Kodėl gi ne?

Sausio 10, ketvirtadienis

Kaip mane areštavo

1972 m. vasario 16 d. Žinojom, kad tą vakarą visur pilna saugumiečių, o vis vien! Su M. M. gėrėm vyną „Literaturose“. Kampe sėdintys vyrukai su panomis nuolat šnairavo į mus. Vienas išdrąsėjęs pakvietė prisėst.

– Gal turi plotą? – ir mirktelėjo į panų pusę.

– Ne, manęs tai nedomina, – grįžau prie savo stalo.

Išėjom vėlokai, vyrukai sekė iš paskos. Anuometiniam prospekte buvo pilna telefono būdelių. Norėjau paskambinti ar atsikratyti „uodegos“. Sustojau prie vienos netoli Lukiškių (Lenino tada!) aikštės. Ten buvo viena mergina ar moteris, pliauskė be sustojimo. Neiškentęs pabeldžiau, ji išlindo, o mane apsupo trys ar keturi iš lydėjusių. Net nemačiau, iš kur išdygo kresnas vyras su portfelium. Susiginčijom, norėjau sprukt, kieme keletas vyrų remontavo mašiną. Šaukiaus pagalbos. Kur tau... Visi žiūrėjo išsproginę akis... Kresnas vyriškis parodė kagėbisto pažymėjimą.

– Jeigu areštuoju, tai turiu bent nusišlapinti!

Lukiškių aikštės krašte buvo viešieji tualetai. Kelios (irgi kresnos) moteriškės jau šveitė tualetus... Išėjau, nebūsi juk ten visą laiką. Manęs jau laukė du kailiniuoti ponai (Vasario 16-ąją budėdavo partijos komitetų darbuotojai) ir tas pats vyriškis. Kaip paaiškėjo kitaryt – papulkininkis Česnovičius... KGB rūmų vestibuly manęs jau laukė įgaliotinis Rašytojų sąjungai Alfredas Š.

– Užsirūkyk!

– Taip sakant, šitas simpatingas jaunuolis daužė...

Nešiojau ilgus plaukus, buvau be kepurės.

– Ateisi rytoj iš ryto, devintą valandą...

Parvažiavau namo, į Lazdynus, išgėriau tablečių vaistų (eleniumo!), ryte jau buvau ten. Šįsyk įvedė iš „šono“ – dabartinės Vasario 16-osios gatvės.

Po 30 metų l. panaši istorija. Tik įstaiga kita – Vilniaus apygardos teismas. Pirmą sykį teko įžengti pro paradines duris (viskas švyti ir blizga, o tada buvo nušiurę...), antrąsyk – pro šonines... Irgi viskas blizga, tik žmonės – tokie pat.

Kai kurie žmonės turi dalią pakliūti į tokias instancijas, nepriklausomai nuo sistemos. Jie tiesiog trukdo kitiems, gaudina gyvenimą.

Kaip mano „kumyras“ – jotvingių palikuonis Kazys Boruta. Beje, aš jau pergyvenau jį. Boruta mirė (?), atšventęs savo 60-metį. Laidotuvės – kovo mėnesį, Rasose, buvau penktakursis studentas. Atsimenu, kad vienas iš kalbėjusių prie kapo duobės buvo Justinas Marcinkevičius. Kiek jam tada metų galėjo būti? 1965-aisiais... 35-eri!

Dabar jau arti 80...

Lietuvių erotinė poezija

Iš M. K.

*Upelis vasarą ten klieđi,
Upely maudosi ten Cilė
Ir savo papais baltažiedžiais
Labai upelį Cilė myli.*

P. S. Originalas tarmiškai. Atrodo, kad ten yra „Cilė mylia“.

Pagalvojimai

Tuos, kurie l. puikuojuosi, žino, išmano, – paklauskite:

– O kartais gal jums teko pasėdėti elektrinėj kėdėj?

(Turiu omenį per gyvenimą patirtus stresus, sukrėtimus ir sukratymus.)

O jeigu kas –

Pasitarkite su tais, su anais – atgailaujančiais perkūno oželiais!

Dar iš to paties

Dabar galiu parašyti, kad cituotas eilių posmas (kiek perkeistas) – iš Mykolo Karčiausko. Vartydamas pernai išleistą jo knygą „Kada pasiklausim namo“, radau ir daug gerų eilučių, t. y. tokių, kokių kitur nerasi. Pavyzdžiui: „Ir moteris sraumenėj maudos / Nuoga, su gelžkeliečio kepure...“

Toji stilistika – kaip sovietinis retro. Jį mėgsta jaunimas, principas naudojamas naujam kine ir spektakliuose.

Viešos paslaptys

Bene 1997-aisiais dalyvavau vienoje konferencijoje Suomijoje, krašto šiaurėje, netoli Kotkos. Toliau jau ir poliarinis ratas...

Vienas suomių istorikas, parsivežęs maišus archyvų iš Maskvos, paviešino, kad suomiams grėsė antrasis karas su Rusija – po pirmojo 1939-aisiais... Tik Stalinas „persigalvojo“ 1949-aisiais...

Paskui jau ir spauda ėmė daug rašyti apie suomių valstybės „ilgametės galvos“ (Kekkoneno) bendradarbiavimą su slaptomis SSRS tarnybomis... Išlindo yla iš maišo!

Paprastiems suomiams, atlaikiusiems rusų puolimus ir tikintiems, kad jie laimėjo karą, tai buvo didelis smūgis.

Dabar jau beveik vieša paslaptis ir tai, kad ne vienas Pabaltijo veikėjas prieškarui bendradarbiavo. Ir t. t., ir t. t.

Iki mūsų dienų... Ar tai labai baisu? Šiandien (netoli Sausio 13-oji...) per LRT buvęs premjeras Vagnorius pasakojo savo patirtį iš 1990–1991 m. Paklaustas apie būsimus rinkimus, pasakė, kad, jo nuomone, į valdžią ateis „prorusiškos partijos“. Konservatoriams nedaug šansų laimėti (tarsi jie būtų kitokie...).

Prorusiškas, matyt, yra daugelio kaimynių dalia ir – su tuo turėsime susitaikyti. Gyvenimas diktuoja, išlikimo kaina...

Piktnaudžiavimas metodu

A. Ch., andai išvertęs visus Šekspyro sonetus (ir budriai sekdamas, kad niekas jų neverstų...), labai jau pasikliovė principu „versti ne žodį, o dvasią“.

Vis dėlto versti reikia ir tą, ir tą. Šiandien kruopščiai palyginau 78 soneto vertimus į lietuvių, rusų ir lenkų kalbas.

Gera pasakė apie jo vertimus Danielius M. (o visai ne poetas!):

– Man rodos, jam terūpėjo, kad gražiai skambėtų...

Dėl to sklاندus skambėjimo, tiesą sakant, jis elgėsi kaip tas dainų ožys, į rūtų daržą išokęs...

Buvo ir yra vertimų, kurie atvirksčiai – nori perteikti visas prasmes, o soneto – nēr!

Papjūtis (ir man, ir jums!).

Susišukuokim

„Nueik į „Scanoramą“, išsiblaivysi nuo literatūros“, – gavau patarimą. Nuėjau, pamačiau, nepadėjo. Pilna žmonių, beveik grūstys, o juk nepaprašysi, kad atsitrauktų bent metro spinduliu. Prie A. Mickevičiaus bibliotekos stovintys pastoliai galutinai uždarė man Trakų gatvę; einant tuo mediniu koridoriumi būtina švelniai susiliesti su kitu žmogumi; sociopatai tai tampa neįvykdoma užduotimi, sudėtingumu panašia į antrą gimimą, kuris taip pat neįmanomas. Tiek pat streso ir „Vingyje“: raudoni kilimai nacionalinių premjerų proga, paparacai, kameros ir visi kiti, trokštantys, kad juos pamatytum (kitaip argi ten eitų?). Kaip tik taip skamba ir vujaristinis festivalio šūkis: AŠ TAVE MATAU. Esą žmonės labai vieniši, filmuose jie siekia artumo vieni su kitais, o juk išbrauti į kito percepciją nėra taip paprasta; kai kuriems nėra paprasta išbrauti net į savo. Kilimai, beje, galėtų būti auksiniai, sidabriniai, veidrodiniai, tik ne raudoni; galų gale pagaminti iš fototapetinio linoleumo – su lietaus balomis, kurias privalai simboliškai perbristi, kęsdamas tą klinikinį blaivinimą. Iš vienatvės – į priverstinį bendravimą, labinimąsi, erdvės dalybas.

Rubrikoje „Jauna Lietuva trumpai“ buvo rodomi studentų darbai; blogiausia, kažkuriam iš jų reikėjo duoti premiją, vadinasi, daryti šou. Kai kino salėje prasideda klausimų ir atsakymų pornografija, negaliu ištvirti. Jauniems žmonėms nereikėtų leisti daug kalbėti, nereikėtų leisti kalbėti išvis – jų pačių labui; paprastai jų kalbėjimas nuvilia dar labiau už kūrybą, ypač tie nesibaigiantys sveikinimų koncerto stiliaus dėkojimai, lankstymaisi, pūkuotikiškas vapėjimas apie skanius pietus ir t. t. Tik vienas filmas pasirodė pakankamai ekscentriškas (o iš absoliučiai viso jaunimo tikiesi, kad neapgalvotai pažemins autoritetus ir niekada nepadarys nieko geresnio už juos): „**Man klinikinė depresija ir aš siurbiu žolę**“ (rež. Rokas Eltermanas, 2010, Lietuva). Tačiau, be nuobodus mėgavimosi savuoju *pochuizmu* (čia ne mano, čia autoriaus leksika), jame nieko nėra. Be abejonių, geriausias – „**Šanxai Banzai**“ (rež. Jūratė Samuilionytė, 2010, Lietuva). *Doko* apie vieną Vilniaus rajoną veikėjai – tarsi ištraukti iš hollywoodinių filmų apie kriminoginius juodųjų kvartalus. Taip, socialiniai marginalai (al-

koholikai, bedarbiai, gaujos) šiandien yra įdomesni už statistinius bendramąžius; jie, priešingai negu auksinis jaunimas R. Eltermano filme, turi ką pasakyti. Vietinis paauglys pabrėžia: čia gyvena *normalūs*. Jis nekvestionuoja savo normalumo, pasaulį matuoja salos papročiais, į kamerą šneka kone žmogbeždžionės signalais. Kas laimėjo tą konkursinę programą, nežinau, nebuvo įdomu. Klaičiai nemėgstu apdovanojimų.

Norėjau pažiūrėti „**Erotišką žmogų**“, bet supainiojau sales ir patekau į visiškai prastą „**Gerą širdį**“ (rež. Dagur Kári, 2009, Danija, Islandija, JAV, Prancūzija, Vokietija), kurioje nebent humoras turėjo vertės. Per televiziją teko girdėti, esą lietuviams artimas skandinavų humoras; nežinau, kuo remiantis tai nustatyta, tačiau įdomesnis būtų klausimas, kokius jausmus lietuvių humoras sukeltų skandinavams. Ar, galų gale, tragizmas, jeigu humoro nėra. Pavyzdžiui, premjera „**Kai apkabinsiu tave**“ (rež. Kristijonas Vildžiūnas, 2010, Lietuva) – turbūt apynormalis, vidutiniškas, eksportuoti paruoštas filmas, o vis vien akis bado tie pedofilijos simboliu jau virtę pliušiniai meškiukai, neliteratūriškas scenarijus, dirbtinės maldos, kurias taip ekstaziškai kalba pagrindinė herojė. Iš tariamai juokingų dar mačiau „**Ar tu mus sutuoksi?**“ (rež. Micha Lewinsky, 2009, Šveicarija) – prastesnis už vidutinišką, biurgerišką, mirtinai aktualus ne mūsų klimato juostoje.

Vienoje psichologinėje (*sic!*) radijo laidoje neseniai buvo pasakyta, kad tikrąjį vyriškumą ugdo tarnyba kariuomenėje ir troškimas užmegzti pastovų ryšį su moterimi. Tikro ar netikro vyriškumo tema šių metų „Scanoramoje“ tikrai neapeinama: „**Paprasti žmonės**“ (rež. Vladimir Perišič, 2009, Prancūzija, Šveicarija, Serbija, Olandija), „**Armadio**“ (rež. Janus Metz, 2010, Danija), „**R**“ (rež. Michael Noer, Tobias Lindholm, 2009, Danija), „**Kaip aš praleidau šią vasarą**“ (rež. Aleksej Popogrebskij, 2010, Rusija). Turbūt buvo taip baisu, kad šių filmų siužetus iškart užmiršau, nors jie varijuoja senas, dar prarastosios kartos įvardintas tiesas; kontempliuoja žudymą, sumaitotus lavonus, iniciaciją į suaugusiųs ir gan racionalų senį su visa iracionalybės jūra. Užtat atipinis vyriškumas rado nišą filme „**Submarinas**“

Kadras iš filmo „Šventojo Tonio gundymas“

(rež. Thomas Vinterberg, 2010, Danija, Švedija), parodančiame, kad priklausomybės nėra pasaulio pabaiga, su jomis imanoma gyventi, mylėti, rūpintis savo vaiku, net jei esi narkomanas. Lietuvoje smarkiai reklamuotina ir „**Kita pusė**“ (rež. Sara Johnsen, 2009, Norvegija): nepaisant graudžiai sentimentalios istorijos, čia išryškintas vienas svarbus socialinis aspektas – laimingo įsivaikinimo tikimybė. Taip pat ir „**Juokas pro ašaras**“ (rež. Justin Molotnikov, 2009, Didžioji Britanija), kuriame vaizduojama pedofilijos aukos psichopatija. Suprantama, utriuotai, bet vis tiek su pedagogine intencija. Kiek introspektyviau vyriškumo temą kliudantis „**Geresniame pasaulyje**“ (rež. Susanne Bier, 2010, Danija) pirmiausiai patiko dėl to, kad jame žavingai, nebanaliai išskleistos pykčio išraiškos. Kaip gan santūrus žmogus, piktybiškai slopinantis ne vien pyktį, susijaudinau nuo keliose scenose išreikšto pykčio grožio. Bet pats filmas, matyt, kalba apie pykčio valdymą – kaip būdą įgyvendinti geresnį pasaulį. Na, ir „**Šventojo Tonio gundymas**“ (rež. Veiko Ōnpuu, 2009, Estija, Suomija, Švedija) – turbūt neblogas, bet nuobodus. Senos idėjos, sena estetika, vizualinės klasikų citatos. Nesujaudino, išskyrus pradžios sceną, kurioje automobilis įlekia į vandens telkinį, o inertiška laidotuvių procesija ir toliau neša numirėlį. Tapatinausi, be abejo, tik su numirėliu.

Nei iš „Scanamos“, nei iš „Kino pavasario“ jau nieko gero nesitikiu. Užtuot supažindinami su kino menu, žiūrime auklėjamąją beletristiką, ir tiek. Kaip tas briedis su šukomis vietoj ragų, festivalio logotipas. Primenantis, kad tvarkinga būtų susišukuoti, netgi nešiotis su savimi dvejus šukas (kas žino, ką dar reikės šukuoti), užtuot palikus tikro briedžio vaizdą.

GIEDRĖ KAZLAUSKAITĖ

Kadras iš filmo „Šanxai Banzai“

Vydūniškoji religijos simbolių interpretacija

Atkelta iš p. 4

Kalbėdamas apie religinę ugnies simbolio prasmę, Vydūnas pažymi, kad nereikia jos sakralinio reikšmingumo pagrindo sieti su ugnies svarba žmogaus kasdieniame gyvenime. Anot jo, „ugnis, kaip kasdien vartojamas dalykas, nebūtų galėjusi būti tikybės simboliu, kad nebūtų buvus išvysta sąryšis tarp jos ir saulės, tarp šilumos bei šviesos ir visos gyvybės. Todėl ne visi ugnies naudotojai buvo ir ugnies garbintojai.“ Senosiose religijose „ugnis buvo dievybės simbolis“. Apžvelgęs, kaip ugnis buvo traktuojama įvairiose religijose, Vydūnas daro išvadą, jog „vyriausioji ugnies garbintojų tikybės prasmė buvo ta, kad viskas pareina iš vienos priežasties, kuri, kaip šviesos galia, visame veikia ir visur apsireiškia“.

Lietuvių garbinto ažuolo, kaip simbolio, prasmę Vydūnas irgi sieja su kitų tautų medžio garbinimo prasme: „Grai-

kams yra žinomas dangiškasis medis, Šiaurės tautoms – pasaulio uosis. Keltai, Šiaurės tautos, kaip ir lietuviai, garbina ažuolą. O ką medis reiškia, aiškiai pasakyta sename indų rašte – *Bhagavad Gita*, kur kalbama apie medį, kurio šaknis randasi viršuje dieviško pasaulio, o šakos, lapai skleidžiasi po erdvę ir amžius. Medis buvo simbolis nuolatai augančio, tai esti pasitobulinančio pasaulio.“

Svarbi senosiose religijose esanti ir žalčio simbolio prasmė. Vydūno traktavimu, „žaltys yra simbolis, jog gyvybė pasirodo pavidalais, kurie laiks į laiką pasikeičia, toliau žaltys yra gudrybės, išminties simbolis. Taip iš to simbolo galima išvesti, jog žmogus gyvendamas šiame nuolatai persikeičiančiame pasaulyje turi išmokti tame pasilikti, kas nesikeičia, kas visuomet tas pat. Tame gyvendamas, jis pastoja išmintingą.“

Apibūdindamas religiją kaip žmogaus atsivėrimą Dievui, Vydūnas joje ypač pabrėžia gyvosios Dievo patyros

svarbą. Jeigu jinai pasiekiami – religija savo vaidmenį suvaidina. Visi religijos elementai, ypač simboliai, turį būti subordinuoti tam siekimui. Galima pažymėti, kad apie taip suprantamą religinės patyros svarbą Vydūnas kalbėjo dar XX a. pradžioje. Ją ypač akcentavo 1911 m. liepos 11 d. Lietuvių mokslo draugijos sesijoje skaitytame pranešime „Lietuvių tikybės prasmė senovėje“. R. Otto knyga „Šventybė“ (*Das Heilige*), kurioje Vydūnas jautėsi radęs savo išvalgų patvirtinimą, pasirodė 1917 m. O vydūniškajame pačių simbolių traktavime, kad jie, būdami paprasti pasaulio objektai, tuo pat metu yra ir religinio garbinimo objektai, galima išžvelgti tai, ką daug vėliau apie tokius objektus, juos pavadindamas hierofanijomis, kalbėjo M. Eliade.

VACLOVAS BAGDONAVIČIUS

Pranešimas skaitytas spalio 27–28 d. Lietuvos kultūros tyrimų institute vykusiame mokslinėje konferencijoje „Religinis simbolis – jo prasmė ir esmė baltų kultūroje“

GRAŽINA CIEŠKAITĖ

Pasaulio pradžia tavo dvasioje,
nematomųjų gyvybių šviesa,
aureolės boluojanti meilė.

Dievas kalba per daiktą,
ir kūnas yra metafizinio grožio vieta,
ir banguojanti siela atspindi
gyvybę tarytum paveikslą.

Ugnies šviesoje amžinoji gili visata,
Sutvėrėjas kaip Žodis,
kai tu išmąstai savo kalbą,
medituoji slaptinę tylėjimo maldą, –
ir gyvybė nušvinta, lyg būtų
nūnai iš būties pašaukta,
ji liūdna po gėlėtai
vienatvės sparnais
nežinodama randa kelius
į fatališką Dievnamio erdvę.

Po angelo širdim esi –
kad šviestumei kaip kraujas jo bekūnis,
ir tą šviesybę amžinai mylėtų sutema,
kuri yra tavy lyg neregėta saulė.

O kas po tavo širdimi, o tolimasis?
Beribė žodžių netektis, beveidė dykuma.
Aš perduodu tau tolstantį visatos aidą,
jos sidabrinę gelmę, nes po kūdikio širdim
sapnuojama būtis tėra dievų žaidimas.

Regėk sapnus – tarytum angelai
atmerkia savo dieviškas akis,
parodo tau kelius į kryžkele, –
joje erškėtis po sniegų našta.

Ir iš pasaulio išvaduojanti mintis
po tavo dvasią klaidžioja bekūnė,
kai angelai atmerkia
dieviškai aklas akis.

Kai dvasioje minčių mirazai žėri,
esi su tais, kurie įdvasins gėrį,
įbūtins tiesą ir išdaiktins melą,
aprupę kosminį būties kristalą.

Kai mintyse pasaulių formos skleidžias,
širdis į aklą liepsną susižeidžia
ir tampa tuo, kas įkvepia ir neša,
nuskaistina kiekvieną kraujo lašą.

O kūdiki, vienatvėje nušvitęs,
į tavo sielą slepia medų bitės
ir ji tarytum aviliu patapus
štai ima semti medų iš anapus.

Rogier van der Weyden. Šv. Lukas, piešiantis Mariją (detalė). XV a.

Naktie juodasparne, žvaigždynų rasos sklidina, –
praeisi kaip sapnas, o virsi baltąja diena.
Tau skleisis šešėliai ir žiedlapiai švelniai boluos.
Tavęs sidabrinės, tavęs kaip mintis tobulos!

Metafizinė pranašo saulė
nusileido ir tyliai artėjo,
apkabino beribį pasaulį
kaip minčių spinduliai sutvertieji.

O dvasia begalybėje skleidės
tarsi Dievo šešėlių regėjus.
Atsivėrė kaip stigmos jai žvaigždės
ir nušvito belaikės idėjos.

Kai iš materijos teliks ugninis vėjas,
aukos dvasia boluos erdvėj, o Sutvėrėjas
pažadins mus gyvenimui, – tarytum
iš kūno formos būti išvartam –
tai skrieti su visatos dalelytėm
ir medituot jų prigimtį dvilypę.
Kai iš materijos išgausim dvasios kūną,
jis amžinas, tačiau beveidis būna
tenai, kur šviečia daiktuose bepradis,
beribę formą mintyse praradęs,
įkūnijęs visatos protą našu,
į Dievo dulkių kamuolį panašų –
lemtingą ten, kur išmintis artėja
į savo pradžių dieviškom arterijom.

Virš materijos dega dvasia – ji kaip saulė prinokus...
Aš banguoju su ja, Sutvėrėjo akivaizdoj mokaus
tverti dangų ir žemę iš visko tarytumei nieko.
Kūno formoj mintis atgailauti ir melstis palieka
ir nutolsta visa į pilnatvę, kurios nesutvėriau.
Man graži ši gamta, – ji bedvasė lyg puolantys žvėrys,
mano sieloj jinai amžinai nemari ir bekūnė.

Aš sustojau tenai, kur iš dvasios teliko viršūnė,
ir įkvėpusi tylą, iškvėpusi žodį – žinojau:
žodžio pradas trapus – nugalėtas tyloj amžinojoj, –
atgimdytas jis bus, nors krauju nuskalaut jį turėsi,
o šventoji būtis, kus sklandai virš tamsybės griuvėsių.

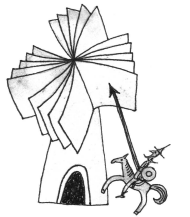
Kaip materijos gaivalas
saulė nūnai pasikėlė
ir pamilo ji žmogų –
besparnį dievybės šešėlį,
jo dvasinga gelmė
atspindėdama Dievą žinojo:
už tamsos tarp žvaigždžių,
begalybės tankmėj amžinojoj,
lemta laukti baismės
už kiekvieną bedievišką žingsnį.
O leminga esybe,
tu dvasios ribų nepažinsi,
vien žydėsi tenai,
kur klajoja nematomas vėjas
ir savąsias ribas
medituoja būties Sutvėrėjas.

Tyli tiesą daiktai, pranašų mums nematomos akys.
Kaip ugnies lelija nusižudo liepsnojanti žvakė.
Krenta žvaigždės nakčia. Šią visatą tarytum sutvėrė
Absoliuto šviesa, kai paleido į nebūtį strėlę.

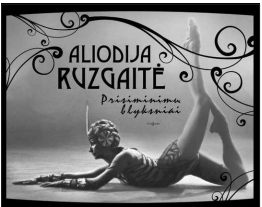
Niekas tampa gamta, atsispindinčios jūroj viršūnės –
nepasiekt joms gelmės... O giliai žemės kraujas bekūnis.
Medituoja tankmėj savo veidus pamiršę išminčiai,
dykumos įkvėpti, pasipriešinę gaivalui – minčiai.

Širdies ovalo kūdiki bekūnis,
gyvybės gelmę jauski ant viršūnės.
Daiktų pradai nelyg per sapną keičias.
Atspindi Dievą begalinis skaičius.
Minties kristalo angele belytis,
kai jungiasi ugninės dalelytės,
dvasia nelyg su kosmosu sutapus,
išspinduliuoja šviesą į anapus.

Pagirtos tarp moterų, arba Lietuvos garbė

Aliodija Ruzgaitė. Prisiminimų blyksniai.
Sudarė Alė Šimkienė. V.: Tyto alba, 2010. 244 p.

Vargu ar čia tiktų pasakyti „koks mažas pasaulis“. Gal labiau derėtų sakyti: „Kiek mažai apie pasaulį žinome.“ Dėl to nereikėtų dvejojti. Tačiau pasaulis žino apie mus.

Legendinė Ana Pavlova, sužinojusi, kad po gyvybiškai svarbios operacijos nebegalės šokti, pasakė: jei negaliu šokti, aš verčiau mirsiu. Po trijų savaičių pasaulis su ja atsiveikino. Panašiai yra kalbėjęs primarijus Petras Skirmantas: artistui yra duota galimybė mirti du kartus – vieną kartą paliekant sceną, kitą kartą – fiziškai. Aliodija Ruzgaitė yra išsitarusi, kad net jei žinotų, jog visą karjerą šoks paskutinėje kordebaletto linijoje, vėl rinktųsi šį kelią, nes šokis – didžiausia jos gyvenimo meilė, kurios niekada neišdavė ir neišduos.

Knygoje pirmiausia kalba Balerina, tad visus smalsuolių, ištroškusių intrigu ar privatus gyvenimo detalių, prašau nurimti. Tai nėra intymi autorės išpažintis ar autobiografija. Čia kalba istorija, atmintis. Nuo pat pirmų knygos puslapių kalbama išlaikant tam tikrą distanciją: autorė kalba apie save taip pat kaip ir apie kitus. O gal netgi ji save mato kalbėdama apie kitus. Tačiau nėra lyginimo. Nekuriama įtampa. Ji tarsi nėra šališka sau. Gal tai kuklumas? Justino Marcinkevičiaus žodžiais, tai „bruožas, liudijantis vidinę žmogaus kultūrą, inteligentiškumą, talentą ir, savaime suprantama, pagarbą kitiems. Dažniausiai šito stinga vidutinybei“ („Dienoraštis be datų“). Į save žiūrima kaip į vieną iš daugelio kitų menininkų, ši knyga jiems atstoja paminklą: stengiamasi nepraleisti nė vienos pavardės ar vardo – nuo žymiausių pasaulio režisierių ir šokėjų, kurių šiandien daugelis net nėra girdėjęs, iki paprasčiausių siuvėjų ar virėjų. Ir vardijama, vardijama, vardijama, rodos, A. Ruzgaitė taip skuba, kad tik spėtų paminėti kiekvieną, bent kiek prisidėjusį prie šokio meno.

Sunku būtų rasti tikrą menininką, kuriantį sau, tad nežinia, ar galima sakyti, kad A. Ruzgaitės šokis buvo nukreiptas vien į save – mėgavimasis gauta iš gyvenimo galimybe ar dovana. Po 26 karjeros metų Balerina neleido sau galvoti apie save kaip apie išeinančią iš meno pasaulio. Ir toliau jautė pareigą dirbti kitiems. Pirmiausia baletui. Jam iš viso atiduota daugiau nei septyni dešimtmečiai. Ir iki galo dar neišsemta. Janina Degutytė likimui uždavė klausimą: „Ar galėsiu tiek aš atiduoti, / Kiek imu?..“ A. Ruzgaitė savimi atsakė. Gražiai Viktorija Daujotytė yra pasakiusi apie G. Petkevičaitę-Bitę: ji – viešuomenės žmogus. Tai tiktų ir A. Ruzgaitėi. Ši knyga yra geriausias pavyzdys – tai Lietu-

vos baletu kelias, kurį nuėjo Balerina, kurį nuėjo visi didieji scenos meistrai: Bronius Kelbauskas, Tamara Sventickaitė, Genovaitė Sabaliauskaitė ir daugelis kitų.

Idėja, idealas, ne tik noras, bet ir galimybė lygiuoti su geriausiais pasaulyje, o kartais juos net ir pralenkti: „Grįžęs iš Maskvos Sykčinas pagyrė, kad mūsų studentai per egzaminą šoko geriau už neseniai jo matytus Maskvos MCHAT diplomantus“ (p. 122). Pamatyti geriausi spektakliai, susipažinti su iškiliomis baletu, šokio meno asmenybėmis, o kartais į jas tik pažiūrėta – Balerinos žvilgsniu, matytą vaizdą vėliau perkeliančiu savo studentams ar paprasčiausiai baletui neatsparioms asmenybėms. Gal meno idėja, užvaldžiusi Baleriną, ir šiandien neleido per daug kalbėti apie save – tik nuotraukos ir vos keli puslapiai knygos pabaigoje. Žymių Lietuvos menininkų „reveranse“ A. Ruzgaitė užsimenama: ar dėl pasirinkimo būti baletu metraštininke „nenukentėjo balerinos karjera. Gal, jei nebūtų žengtas šis žingsnis, balerina būtų aukščiau užkopusi karjeros laiptais, daugiau sušokus spektaklių, daugiau sukūrusi vaidmenų sulaukusi daugiau komplimentų ir palankių atsiliepimų spaudoje“ (p. 224). Apversta mintis – jei ne toks A. Ruzgaitės pasirinkimas, daugybė baletu istorijos detalių būtų jau seniai apnešta žemėmis. Kas būtų, jeigu būtų? Kvailas klausimas iš tikrųjų.

Édith Piaf dainuoja: „Non, je ne regrette rien.“ Tik –

*Ko nerimsta širdis ir ko laukiu aš čia?
Ko tarp muzikos šios, šių garsų paprastų
Taip didžiai neužpildomai stinga?*

(p. 209)

Doloresa Kazragytė. Ramybės nerimas. Esė.
V.: Tyto alba, 2010. 296 p.

Pasakyti: „Žmonės, literatūros čia neieškokit“ – negaliu. Bet pasakiau. Vadinasi, esu melagis. Fui, kaip nepadoru.

Mokslo draugė paklausė:

– Apie ką rašysi?

– Apie Kazragytės naujausią, – sakau.

– O ankstesnes skaitei?

Papurčiau galvą. Ji nusijuokė. Nežinojau, ko tikėtis iš knygos. Perskaičiau. Dabar reikia vertinti, pritarti ar priešintis. Žinau, autorė nekenčia kritikų. Kaip ir L. Tolstojus: kritikais tampa tie, kurie nesugeba būti kūrėjais. Na, ne kiekvienas gimęs būti kosmonautu. O ir pati autorė. Kritikuoja visuomenę. O tai yra nesugebėjimas būti kuo? Nežinau. Visuomenė gal ne menas? (*Linguoju galva*.)

Ėmiau ir pagalvojau – bene D. Kazragytė bus dar vienas Don Kichotas? Šalia Rūtos Staliliūnaitės. Tik prašom neįsižeisti. Ką turiu omeny? Rezistenciją. Mažai kam reikalinga, gal tik sau patiems. Negi niekas niekada neklausė – kodėl jų nematyti scenoje? Nenuostabu, kaip pati knygos autorė išsitaria, jauni žmonės jos gatvė net neatpažįsta. Nebylus pasipriešinimas komerciniam teatrui, alkoholiui ir spragėsiams salėje. Ir vėl tenka palinksėt galva – baisūs tie žmonės, baisūs. Šalin ironiją! Žmonės yra geri, tik jie patys to nežino, perfrazuojant D. Kazragytę. Tik jie maži, tokie čechoviški, tie žmonės, ir jų savivokos negalia autorę slegia.

Kasdienybė, tapusi gyvenimu: „Šiandien pilka diena. Nuobodė. Nebežinau, kaip „pakilti“. Rodos, pradėdau (o gal seniai jau pradėjau?) gyventi eilinį, skurdų gyvenimą. Nei laisvės, nei pinigų, nei meilės... Krutu į Tikslą. Kokį?“ (p. 269) D. Kazragytė klausia – savęs? Skaitytojų? Klausytojų? Kreipiasi. Rašo. Kodėl? „Nes... paprasčiausiai gaila užkasti gyvenimą, gyvenimus po žeme. Kitiems jis gali tapti apmąstymų šaltiniu, dar viena galimybe pažinti save. Save per kitą“ (p. 125). Svarbiausia yra santykis su savimi. Kova su savimi, prievarta laužomi sau duoti pažadai. „Išsikaltu“, – taria aktorė. Bet galima ir šiek tiek kitaip, čekuo-liškai – pasikalbėkime. Dialogo ieškojimas yra nelyginant būdas būti dviese, ypač šiandien, *plastikinėje* visuomenėje, vartojant knygos autorės leksiką, kada suabsoliutinta ir, be abejo, tariama individualybė tampa nauja mados forma. O nemadingiems dar viena citata iš knygos: „Monika [Mironaitė] netikėjo pomirtiniu gyvenimu (bet kas žino slapčiausias mintis?). Kai 1999 m. ją aplankiau ir kažką leplelėjau apie Dievą, tikėjimą, ji su panika pasakė:

– Tai tu tiki Dievą? Kokia tu kvaila.

Sutrikau ir pasijutau iš tikrųjų kvaila ir maža. Kaip vaikas prieš išminčių“ (p. 160).

Iš tikrųjų apie Dievą norėčiau visiškai nekalbėti, bet neįsis. Knygoje Jo tiek daug. Perdėtas angažavimasis tampa įkyrus, atstumiantis, tarsi peršama prekė. Kone kaip rašytojos nemėgstama „Maxima“. Vis dėlto negaliu praleisti dar vienos vietos, kuri pribloškia subtilumu: „Šis spektaklis buvo audra sieloje, žemės drebėjimas, nerimo kalnas, buvau „apmirusi“ teatrui, ir staiga!.. Argi tai ne dovana? Dėkoju“ (p. 32). Už pokalbį, kad ir trumpą, dėkoju ir aš, su Dievu.

Ir dar apie benames kates (bei šunis): kai kuriuose miestuose veikia toks „įstatymėlis“ – už katę 5 Lt, už šunį 10 Lt. Liūdžiū kartu. Bet kaip pasakė Danutė, „[r]amiai darykit savo. Nekreipkit dėmesio. Darykit savo darbus. Šerkit ir tiek“ (p. 223).

ALIUS AVČININKAS

X literatūros festivalis „Panevėžio literatūrinė žiema 2010“

(poezija ir eseistika)

Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka
(Respublikos g. 14, Panevėžys)

2010 m. gruodžio 3–4 d.

PROGRAMA

Gruodžio 3 d. (penktadienis)

9.30–11.00 Festivalio dalyvių registracija, Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka (Respublikos g. 14)

11.00–18.00 „Literatūrinės žiemos“ knygų mugė. Dalyvauja leidyklos (I a.)

11.00–11.15 Festivalio atidarymas. Festivalyje dalyvaujančių knygų ir jų leidyklų pristatymas. Veda E. Pažemeckaitė. Dalyvauja: bibliotekos direktorė R. Maselytė, aktorė A. Preidyte, fleitininkas J. Mačys (kuluarai, I a.)

11.20–11.35 „Panevėžio literatūrinį žiemų“ laureatų portretų parodos atidarymas. Veda V. Braziūnas (konferencijų salė)

11.35–11.40 Fotofilmas „Knygos fantomas“, rež. V. Benašas (konferencijų salė)

11.40–13.20 Pirmieji poezijos skaitymai. Veda A. Šlepikas ir S. Poisson (konferencijų salė)

14.30–14.45 Poeziją ir esė rašančių dailininkų pristatymas (konferencijų salė)

14.45–15.30 Diskusija „Poetas ir proza“. Veda A. Konickis ir E. Drungytė (konferencijų salė)

15.50–17.30 Antrieji poezijos skaitymai. Veda T. Marcinkevičiūtė ir G. Patackas (konferencijų salė)

17.40–18.20 Eseistikos skaitymai. Veda H. Kunčius (konferencijų salė)

19.40–20.20 Gyčio Ivanausko teatras. Šokio spektaklis „Atgyjančios rožės“ pagal R. M. Rilke eilėraščių ciklą „Rožės = Les Roses“. Iš prancūzų kalbos vertė V. Braziūnas (bibliotekos erdvės)

20.30–21.00 Susitikimas su XVIII Panevėžio tarptautinio keramikos simpoziumo dalyviais Panevėžio dailės galerijoje (Respublikos g. 3)

21.10–21.40 Videofilmo „Klausytojai“ premjera, rež. L. Galeckaitė (kavinė „Nendrė vėjyje“, Respublikos g. 6)

21.45–22.30 Naktiniai poezijos skaitymai. Veda R. Pupelis ir S. Ska. B. Januševičius pristato savo kurtus videofilms (kavinė „Nendrė vėjyje“)

23.00–24.00 Laisvas mikrofonas (kavinė „Nendrė vėjyje“)

Gruodžio 4 d. (šeštadienis)

10.00–10.30 Panevėžio Juozo Miltinio gimnazijos moksleivių literatūrinė-muzikinė kompozicija „Panevėžys: čia būta Radausko...“ (konferencijų salė)

10.30–11.30 Panevėžio miesto ir Panevėžio krašto poetų ir eseistų skaitymai. Veda T. Vakarė ir M. Juzokėnas (konferencijų salė)

11.40–12.50 Poeziją ir esė rašančių dailininkų darbų vertinimai ir tekstų skaitymai. Veda S. Kruopis (kuluarai ir kavinė)

14.00–14.20 Multimedijos projektas „Sidabro dulkės: poezija, muzika, videošokis“. K. Navako eilės, A. Šarapovo muzika, „Pieno lazeriai“, L. Juodkaitės šokis (konferencijų salė)

14.20–14.55 Skaitome H. Radauską ir H. Radauskui. Dalyvauja poetai ir ne tik... Veda V. Stankus (konferencijų salė)

15.15–16.15 Tarmiški skaitymai „So sava tarmės siaurok...“ Veda V. Braziūnas (konferencijų salė)

16.30–17.20 Baigiamasis poezijos ir eseistikos vakaras, premijų ir prizų įteikimas. Veda E. Drungytė ir V. Rudžianskas (konferencijų salė)

Ne tik žodžių gausybės kolekcija

Orhan Pamuk. *Nekaltybės muziejus*. Romanas. Iš turkų k. vertė Justina Pilkauskaitė. V.: Tyto alba, 2010. 655 p.

„Tai buvo laimingiausia mano gyvenimo akimirka – nežinojau“ (p. 7) – taip prasideda vienas naujausių garsaus turkų rašytojo Orhano Pamuko (g. 1952) romanų. Ir baigiasi panašiu sakiniu: „Tegul visi žino, kad nugyvenau labai laimingą gyvenimą“ (p. 645). Šie romano pradžios ir pabaigos sakiniai tarsi įrėmina ilgą ir sudėtingą pasakojimą: Kemalio Basmadžio – Stambulo aukštuomenės atstovo, Amerikoje baigusio verslo vadybos studijas, – gyvenimo ir meilės istoriją. Tad koks yra tas romane aprašytas Kemalio „laimingas gyvenimas“? Ir ką reiškia nugyventi „laimingą gyvenimą“?

Atsakydamas į šiuos iš pirmo žvilgsnio banalius leitmotyvinius klausimus, rašytojas pirmiausia griaua stereotipinius išvaizdavimus, kas yra „laimingas gyvenimas“. Juk romano pasakotojas ir pagrindinis veikėjas Kemalio po daugelio metų prisimindamas savo „laimingą gyvenimą“ iš esmės kalba apie savo „nelaimingą gyvenimą“: apie 1975 metais trisdešimtmečio Kemalio planuotą, bet taip ir neįvykusią santuoką su Sorbonoje studijavusia turkų ambasadoriaus dukra Sibelė; kai iki sužadėtuvių lieka pusantro mėnesio, jis netikėtai sutinka naują mylimąją aštuoniolikmetę Fiusuną, neturtingą tolimą giminaite; dėl jos, apsijuokdamas prieš Stambulo aukštuomenę, atsižada žavios ir išsilavinusios, bet ne tokios drąsios ir modernios Sibelės; deja, Fiusuna netrukus išteka už dvidešimt dvejų metų kino scenaristo storulio Feriduno, o kai šis, susidėjęs su jaunute kylančia Turkijos kino žvaigžde, ją palieka, Fiusuna sutinka tekėti už Kemalio, bet netrukus 1984-aisiais žūsta, jiems išsiruošus į priešvestuvinę kelionę po Europą.

Ši siužetinė ašis yra savitai dvilypė: tai tarsi vakarietiška dramatiška meilės istorija, bet kartu sentimentali rytietiška melodrama, o gal tiksliau – jų pastišas ar parodija. Šia istorija rašytojas išsako pagrindinę nebanaliai rimtą romano mintį, kas yra laimingas gyvenimas – tai gyvenimas, kupinas netikėtų atsitiktinumų ir nevaldomo aplinkybių žaismo, neplanuota linkme pakreipiančio gyvenimą, „įklampinančio“ ne tik į meilę, bet ir į gelminę būties tikrovę.

Vis dėlto visame ilgame ir sudėtingame pasakojime ne siužetas svarbiausias. „Nekaltybės muziejus“ yra nefabulinis romanas. Minėtoji siužetinė ašis – tik būtini pasakojimo griaučiai, kuriuos rašytojas apipina kitokiais, nesiūžetinio pobūdžio elementais: knygos pradžioje dažnais, vieniems patikslinčiais, o kitiems ne, Kemalio erotinių jausmų ir mylėjimosi scenų aprašymais, kuriuos rašytojas, kaip pats teigia, pateikia vengdamas „lengvabūdiško banalumo“; per visą knygą pereinančiais išėstais ir smulkmeniškais pasakotojo Kemalio vidinių potyrių, tų „į sielą įsikusių džiū“ (pvz., meilės, pavydo, džiaugsmo, įtūžio, širdgėlos ir kt.), aprašinėjimais – viena vertus, tai tarsi rimta psichologinė analizė, kita vertus, perdėto intravertiškumo ironizavimas. Pasakotojo Kemalio žvilgsnis sutelktas ne vien į save, bet ir į mylimosios Fiusunos fizines bei dvasines savybes (pvz., grakštumą, skaistumą, orumą, švelnumą, santūrumą ir kt.), jų mažiųjų apraiškų pagarbų stebėjimą.

Tačiau įdomiausias yra per visą pasakojimą vardijamos mažulytės, autentiškos Stambulo tikrovės detalės (pvz., gatvių klegesys, medžių ir oro kvapai, turkiškas maistas, aksesuarų krautuvėlės, europietiško stiliaus restoranai, vasaros kino teatrai-sodai, turkiški viešnamiai, Bosforu plaukiantys laivai ir kt.), iš jų tarsi iš daugybės spalvotų akmenėlių dėliojama XX a. vidurio ir antrosios pusės Stambulo mozaika – įspūdinga, realistiškas. Romano pradžioje tos Stambulo tikrovės detalės ryškesnės, kai kurios išplėtos į ilgesnius epizodus, atskleidžiančius turkų papročius, šventes, buitį (pvz., XX a. 8–9 dešimtmečių turkų aukštuomenės požiūris į grožio konkursus, turkų vaikų ir merginų bendravimo konvencijos, sužadėtuvių ceremonijos, religinė Aukojimo šventė, laidotuvių papročiai ir kt.). Tačiau antroje knygos dalyje tos Stambulo detalės jau pernelyg smulkios, skaitant jos ima sprūsti pro akis, jų chaotiškas eklektiškumas ima varginti ar erzinti. Gali sakyti, kad tai romano trūkumas, bet gal nesuklysi pavadinęs tai pasakojimo būdu, kuriuo rašytojas imituoja savią Stambulo miesto atmosferą.

Minėtas pasakojimo fabuliškumas ir siužetinė intriga ryškiausi romano pradžioje, o paskui, po epizodo apie Ke-

malio ir Sibelės sužadėtuvių pokylį prabangiame Stambulo „Hilton“ viešbutyje (p. 124–178), fabuliškumas staiga silpnėja, blanksta. Šį pasakojimo netolygumą ar trūkį iš dalies galima aiškinti tuo, kad, kaip knygos pabaigoje nurodo rašytojas, „Nekaltybės muziejus“ rašytas ilgokai – 2001–2002, 2003–2008 m. Per tiek metų net ir didžiausiam talentui išlaikyti pirminį įkvėpimo intensyvumą ne visad lengva. Skaitydamas romaną jauti, kad ypač antra jo pusė dirbtinokai sukonstruota. Kita vertus, negali nesistebėti rašytojo kantrybe ir išverme rašant tokią grandiozinę knygą.

Čia reiktų turėti omenyje ir tai, kad „Nekaltybės muziejus“ rašymo metai rašytojui buvo neramūs, kupini ir šviesių, ir tamsių patyrimų: 2002-aisiais mirė tėvas (Orhanas Pamukas jį gražiai mini paskaitoje, skaitytoje Nobelio premijos įteikimo proga). O štai 2003 m. rašytojas išleido savo garsųjį autobiografinį kūrinį „Stambulas: prisiminimai ir miestas“. 2005-aisiais Šveicarijos spaudoje kritiškai pasisakius apie Turkijos valdžios politiką armėnų ir kurdų atžvilgiu, turkų nacionalistai jį apkaltino „turkiškumo įžeidimu“, jam buvo grasinama kalėjimu, o turkų ultranacionalistai netgi rezgė planus jį nužudyti. 2006-iejį jau dovanotojo džiugią patirtį – kaip nurodoma „Nekaltybės muziejus“ viršelyje, tais metais rašytojas apdovanotas Nobelio literatūros premija.

Sunku pasakyti, kiek šie įvykiai padėjo ir kiek trukdė rašyti „Nekaltybės muziejų“. Bet akivaizdu, kad per tuos permainingus metus radosi romanas, kuris nėra parašytas taip, kad skaitytojui teiktų atpalaiduojantį, lengvą skaitymo malonumą. Tai romanai, parašytas ne tik Turkijoje, bet ir Europoje bei JAV žinomo lyginamosios literatūros profesoriaus, todėl nekeista, kad sukurtas taikant įvairias sudėtingas modernistinio ir kitokio pasakojimo strategijas. Ne vienas išvalgesnis skaitytojas „Nekaltybės muziejų“ atpažins Marcelio Prousto „Prarasto laiko beiškant“, Jameso Joyce'o „Uliso“, Thomo Manno „Budenbrokų“, Gustave'o Flaubert'o „Ponios Bovari“, Vladimiro Nabokovo „Lolitos“ ir kt. kūrinių tematinės bei kompozicines paraleles – literatūrinį jų koliažą.

Turkiškos ar rytietiškos literatūros specialistas tikriausiai galėtų daug kalbėti apie nevakarietiškus šio romano turinio ir formos aspektus: pasakiškumą, ornamentišumą (nors šių elementų čia mažiau nei pirmame 2008 m. į lietuvių kalbą išverstame ankstyvajame romane „Juodoji knyga“), rytietišką mediatyvų stilių, tikrovės pustonų žaismą (pvz., keliuose reikšminguose Kemalio ir Fiusunos meilės epizoduose pasikartojantis lietaus motyvas, kurį randame ir japono Haruki Murakami kūryboje). „Nekaltybės muziejus“ turinio ir formos savitumą viename interviu pats rašytojas trumpai nusako taip: tai „Vakarų ir Rytų romanas“, nei grynai vakarietiškas, nei rytietiškas, veikiausiai romanai „tarp“, dvilypis, sujungiantis ir kartu vieną kitą priešpriešinantis Vakarų ir Rytų literatūrinės kultūros, modernybės ir tradiciškumą, universalumą ir tautiškumą.

Galima sakyti, kad „Nekaltybės muziejus“ – daugiasluoksnis romanai. Kemalio, Sibelės ir Fiusunos meilės istorija čia pateikiama kaip XX a. Stambulo visuomenės modernėjimo antropologinė studija. Kemalio meilės istorija turi ir alegorinę reikšmę: dvi jo mylimosios – ne tik skirtingo tipo, skirtingai modernios moterys. Romane jos veikia ir kaip dvi alegorinės figūros, pažadinančios dvi skirtingas Kemalio asmenybės puses, dvi žmogaus būties perspektyvas ir atskleidžiančios dvi Stambulo tikrovės ir istorijos puses.

„Nekaltybės muziejus“ yra ne tik meilės, ne tik socialinis istorinis, bet ir idėjų romanai, gvildenantis laimės, meilės, gyvenimo, metafizinės aukos prasmės, turkiško identiteto ir kt. temas. Kaip ir kituose savo kūriniuose, šioje knygoje Orhanas Pamukas aiškina, jo akimis, specifiškai turkišką – metafizinę – *hüzün* (liūdesio, melancholijos, ilgesio, rezignacijos) sąvoką, jos turinį išplėsdamas naujais – universaliais ir tautiniais – motyvais (gaila, kad šio svarbaus žodžio reikšmė lietuviško leidimo išnašose nepaaiškinta). Metafizinio liūdesio, melancholijos, ilgesio ir rezignacijos apgaubta visa Kemalio ir Fiusunos meilės istorija; rašytojas parodo, kaip ši gelminė metafizinė jausena lemia turkišką identitetą bei unikalią Stambulo dvasią ir gal net yra bendražmogiška nebanalios būties ir laimės kategorija.

Knygos antraštė „Nekaltybės muziejus“ irgi konceptualiai sudėtinga. Ką reiškia žodžiai „nekaltybė“, „muziejus“, traktuojant juos ne banaliai, o iš rašytojui rūpimos

Vakarų ir Rytų jungties ir priešpriešos perspektyvos? Šioje perspektyvoje „nekaltybė“ kaip lytinio gyvenimo sąvoka papildoma socialinėmis, metafizinėmis ir estetinėmis reikšmėmis. Savitai traktuojama ir žodžio „muziejus“ reikšmė. Muziejus suvokiamas ne įprasta vakarietiška prasme – kaip kultūros įstaiga, kur eksponuojami civilizacijos šlovė ar galią liudijantys objektai. Muziejus veikia yra vieta, kur per eksponuojamus paprastus kasdienės buities daiktus pasakojama asmeninio gyvenimo istorija, jai suteikiama visuotinesnė prasmė, kitiems galinti tapti pamoka, kaip mediatyviai „stebėti savo gyvenimą“ (p. 637) ir, kad ir kiek jame būtų melancholijos, liūdesio, ilgesio ir rezignacijos, juo didžiutis (p. 629), jo kasdienę tikrovę matyti ne pilką, o nepaprastą, stebinančią.

Ši muziejus samprata dar pagilinama pasitelkus Aristotelio „Fizikos“ perskyrą tarp „dabarties“ (konkrečių, nedalomų akimirku) ir „Laiko“ (dabarties akimirkas jungiančios linijos) (p. 347–349). Nekaltybės muziejus eksponatai – chronologine seka išdėstyti kasdienės buities daiktai – it kokie *fluxus* koliažai saugo prisiminimus apie laimingas–nelaimingas Kemalio ir Fiusunos gyvenimo akimirkas ir pasakoja jų istoriją: Fiusunos cigarečių nuorūkos mena įvairias dvasines būsenas, kurių apimta ji gesindavo cigaretę; filmų afišos – nepaprastus patyrimus vasaros kino teatruose-soduose, kur kartu su Kemalium žiūrėdavo filmus; Kemalio laikrodžiai – ilgesį, kurį jausdavo laukdamas Fiusunos ir skaičiuodamas minutes; odekolo buteliukai – bendrumo jausmą, kurį, apsišlakstę juo, patirdavo Fiusunos namuose vakarais žiūrėdami televizorių ir kt.

Beje, romane aprašomo nekaltybės muziejus idėją Orhanas Pamukas ketina įgyvendinti. Teko skaityti, kad tokį kasdienės buities daiktų, kurie bylotų apie jo paties gyvenimą, jo mylimo Stambulo istoriją, muziejų rašytojas planuoja atidaryti 2011 m. Knygos pabaigoje spausdinamame Stambulo gatvių žemėlapyje pažymėta būsimo muziejus vieta – toje pat Čukurdžumos gatvėje, kurioje gyveno romano veikėja Fiusuna ir kur Kemalio it kokiame įstabiame laimės kampelyje lankėsi aštuonerius metus. Romano 631 puslapyje spausdinamas bilietas galbūt irgi ne fiktyvus, o tikras ir su juo į būsimą muziejų bus įleidžiami lankytojai.

Atrodo, ir pats „Nekaltybės muziejus“ yra muziejinis romanai – realus būsimo muziejus eksponatas. Be to, tai eksponatas knygų kultūros, kuri dabar nepopuliari, nykstanti, kuri vis dar patinka gal tik saujelei rimtosios, sunkiosios literatūros mėgėjų – ne kaip maloniai pasiskaityti skirtas, o kaip tyrinėtinai romanai, reikalaujantis detalesnių komentarų (lietuviškame leidime esančios kelios išnašos grybšteli šią komentavimo galimybę).

Iš paviršiaus banalus, bet iš esmės sudėtingas ne tik romano turinys, bet ir stilius. Kitaip nei 2003 m. parašytas „Stambulas: prisiminimai ir miestas“ (2009-aisiais pelnęs geriausios lietuviškos Metų verstinės knygos titulą), „Nekaltybės muziejus“ nepasižymi grakščiu stiliumi. Šio romano sakiniai yra sudėtingos sintaksinės konstrukcijos, neretai ilgi, aštuonių ar dešimties eilučių. Jų kalbinė raiška klampoka ir sausoka – kai kurie užsienio kritikai ją vadina alchemiška, specialiai apsunksinta, slepiančia gilesnes prasmes (pvz., įsimylėjusio Kemalio veržimasis prie Fiusunos interpretuotinas ir kaip savo giluminio Aš, ir kaip būties centro ieškojimas). Tokio sunkoko stiliaus ir konstrukcijos sakinius į lietuvių kalbą išversti, ko gera, nebuvo lengva. Reikia tik džiaugtis, kad, kitaip nei daugelis rytiečių autorių (pvz., japonų, kinų), šis rašytojas į lietuvių kalbą verčiamas iš originalo kalbos, o ne iš anglų, kaip jis verčiamas į kai kurias kitas užsienio kalbas.

Gyvenimo, skaitymo lengvumo ieškančiam mūsų laikų žmogui „Nekaltybės muziejus“ kažin ar patiks. Šį romaną nelengva skaityti, jame kalbama apie nelengvus, bet gyvenimą lengvą ir laimingą darančius dalykus. Norisi tikėti, kad tokios retos ir vis retėjančios sunkios knygos, kurių autoriams literatūra vis dar yra žodžio ir minties menas, o ne į rinkos poreikius orientuota komercinė prekė, šiandien kam nors dar bus reikalingos ir įdomios – ne tik kaip muziejinė, bet ir pirmiausia kaip gyvenimo vertybė.

DALIA ZABIELAITĖ

Lietuvos literatūros vertėjų sąjungos projektas
„Metų verstinės knygos rinkimai“

Paranojos ratai progresyviai dunda

Toks jau tas nakties vidurys: mikrobangėje šildyti kotle- tai, mišrainė iš pakelio, romanas ir bėgimas laiptais aukštin net kelnų kaip reikalas neužsimovus – kad tik nepaspruktų tos mintys ir ta paširdžius diegianti dieviška nevilts! Tas snobas, mizoginas ir mizantropas, prie trečio bokalo sako mergaitė su temų kortelėmis, turi butą Šiaurės miestelyje, kas rytą keliasi, vedžioja labradorą ir sėdasi rašyti naujos pastraipos. Aha, literatūros karaliau, nuogas profesionalios amatininkiškos grafomanijos bybys maskatuoja pro drapanas, bet norisi dar ir kitiems paaiškinti apie „jei gali nerašyti, nerašyk“? Gaudome mes spragas tavo Literatūros ministerijos remiamuose romanuose, matome mokinukiškas klaidas ir persižaidimą graikiškais, romėniškais ir viduramžiškais simboliais, reliatyvizmu ir pykčiu silpnesniems teisinamas praloštas gyvenimo kovas, o ir internetą bei visą jame išvešėjusią nevykėlių kultūrą vis dar supranti ne ką geriau nei mano el. paštas–anekdotai–Delfi tėvas, gal jau laikas moraliai ir socialiai mirti, po paraliais!

Bet nėra čia ko kaltinti, pasakojimas – dalykas nepagau- namas, idėjos neįmanoma pagauti į kompiuterio ekraną ir niekuomet nebus įmanoma. Ar viską mes jau žinojome prieš kam nors tai aprašant, ar esame tokie *achujeni*, ar tiesiog norime tokie būti, o gal neįmanoma perteikti elektros impulsų neuronų ataugose ir paranojiškos minčių tėkmės netobulais kalbos įrankiais, tad tenka paprastinti iki publi- kai ir pačiam sau suprantamo raidžių, garsų, vienetų ir nulių blykčiojimo? Keliname žymeklį atgal, taisome negrabiai pa- rašytą žodį, netikusią metaforą, taip iš karto nubraukdami visą autentišką nuo teksto ir dar kartą save įkalindami žo- džiuose „pagauti Solomoną!“ O kodėl gi nepagavus – pa- gaukime tą *urodą*, kuris kalbos kalėjimais, ir dar ne bet ko- kiais, o beprasmingais, išreiškiančiais chaosą ne ką menčiau nei dvidešimt metų už neįvykdytą prievartavimą kalinamas nelaimėlis, aha, tu, *sterva*, mažyčiais savo nusikaltimais tvarkai, teisingumui, baltoms paklodėms ir tyrai, savai, in- dividualiai neperskaitytai minčiai drįsti mesti iššūkį mūsų pasteline geltona dažytoms sienoms?!

Prieš kelerius metus būtent tokią niekuo neypatingą naktį kaip ši mane ištiko pirmasis panikos priepuolis. Dabar jau net ir jie vis mažiau originalūs, modernūs gripas, o tuo metu dėl Ryčio Zemkausko garsinamų „Sopranų“ sekma- dienio vakaras ir triperio lygį vis dar siekiančios psichikos sutrikimų stigmatizacijos tai – patirti tikrą panikos prie- puolį – turėjo būti kieta. Maniau, kad mirsiu, nemiegojau visą naktį, akių užmerkimas buvo tolygus mirčiai, iškviesta greitoji pasijuokė, davė geltoną kaip patys saldžiausi kūdi- kio myžalai relaniumo tabletę, liepė išgerti arbatos ir aš knapt knapt knapt į Motinos Nakties it niekuomet neturėtos idiliškos mylimosios glėbį. Jauna Antakalnio poliklinikos gydytoja, tik jau nesakykite, kad aš vienintelis tikiuosi por- noscenos tokiose situacijose, pasijuokė, draugai susidomėję pakraipė jaunus galvas, o psichiatrė geraširdiškai nusišyp- sojo ir pasakė, kad man tiesiog trūksta gyvenimo džiausmo, sutrumpintai vadinamo serotoninu. Jo rasti galima šyp- senoje, ejakuliacijoje, psichoanalizėje, šeimos židinio šilu- moje, draugų kompanijoje, kaip niekur apstu gervuogėse, šokolade, lazdynų riešutuose ir antidepressantuose.

Mirties nuojauta ištikus panikos priepuoliui, sakė man, yra paprastas psichologinis triukas – nepatirtas jausmas mums signalizuoja nepatirtų jausmų ultimatumą – mirtį. Niekas nežino, kaip jaučiasi mirštantis žmogus, išskyrus jį patį, ir niekas tiksliai nežinos, net jei mirštantysis galėtų viską stenografiškai nupasakoti. Mane puikiai supras nar- komanų mėgėjų būrelio nariai: žolė, grybai, LSD, meskali- nas tam ir rūkomi, valgomi, gurkiami, laižomi, kad smege- nys būtų apnuodytas iki lygio, kai patirtis nebesutelpa į pa- prastą kalbos kalėjimą, o mirtis turėtų būti į tai panaši. Cha! Pabandykite tiksliai, nemeluodami nupasakoti orgaz- mą, smaukliai neraliuoti! Taip mane norėjo suprastinti, tarp prirašytų tablečių buvo ir rožinių, kurios mane akimirks- niu it Huxley somą paversdavo geru žmogumi, ir kapitalis- tinis bosas būtų manimi kaip reikalas didžiavėsis – užtekda- vo vieną kartą nueiti į senoviniuose rūmuose esantį tualetą, užsimesti, ir grįždavau ramybe spindinčiomis akimis, tap- davau tikru Paršeliu Geručiu, į kiekvieną paklausimą, pra- šymą, pabarimą ar paauklėjimą atsakydavau tik teigiamai, o darbus pažadėdavau nudirbti jei ne šiandien, tai būtinai iki penktadienio. Gydomo kursą nutraukiau per anksti ir išsau- gojau savybę streso akivaizdoje pasiduoti svaigiai panikos ir paranojos būsenai, užtenka porą parų neišsimiegoti, pa-

gadinti kepenis vienatve, persigerti, persidulkinti, persike- liauti ar persirūkyti, kartais net nereikia žolės, užtenka vie- nos cigaretės ant betoninio grindinio, persidirbti ar išgerti per daug kavos, ir aš vėl veltšmerce, vėl, mintims bėgant vi- somis septyniolika krypčių ir dengiantis vienai kita, gaudant vienai kitą veidmainystėje bei pačioms save supranta- nt, aš pasiduodu savo laikinumui ir dieviškumui. Tai, kas gali priversti mane prie įsiūčio priepuolių, netikrų infarktų ir savaites, mėnesius trunkančios nevilts, įvyksta sėdint ant sofos, nekantriai mindžikuojant lauke, pagiringais Tra- kų–Aukštadvario kelio kalneliais skriejant „Kautros“ auto- busu. Kartą dieviška paranoja netgi įvyko po Hamburgo gatvėmis riedant degančios celiuliozės kvapo prisipildžiu- siems *U-* ir *S-Bahn*, ir vien tam, kad paranojiško smalsumo vedamas nesugalvočiau savo kūnu patikrinti, koks siaubo tekšt! ištinka visą stotį, kai į atidundantį geltoną traukinio monstrą geltonomis neregio akutėmis šoka nepažįstama mėlynstriukė ypač iš Rytų Europos, griečiau Leipcigo au- tobusų ir tramvajų planą ir puoliau rašyti pačius nešvan- kiausius kolosaliai dieviškus dalykus nežemiškam pisamos mėsos gabalui, kokie tikėjo per mano paranojiškų tristiėbių minčių apimtą galvą.

Mano beprotybės – brangi. Jos daugialypę prigimtį su- daro gausybę pykčio, frustracijos, vaikystės prisiminimuose gyvų pakasamų kačiuku, savižudžių metro traukiniu, neiš- gyvento Edipo komplekso, panikos priepuolių, neatsakytų reliatyvumo neigiamų klausimų, savinaikos, esaties veid- mainystės, įkalinto chaoso ir kūrybinių maniakinės depresi- jos haliucinacijų duženų. Noriu surinkti šiuos spindulius savo bybiu, lyg didinamuoju stiklu, kokiais vaikystėje de- gindavome skruzdėles, į vieną karščiausią tašką, zenitą maždaug 17,5 centimetro gylyje tavo viduje. Tu, juodvarne, stovėsi keturiomis ir rėksi, lyg mano beprotybės tave drasky- tų iš vidaus, kol balti brangiosios nebūties lašai ims lyti tau ant mėlynų akių, versdami jas gėdingai raudonuoti. Kai vi- sa bus baigta, nukąsiu tavo dešinės ausies galiuką besijuo- kiančiame nuogame šėlsme ir įteiksiu tau mažoje dėžutėje, kad galėtum būti mano mažasis van Goghas.

Didžiųjų laukimo lenktynių apologetai, neigiantys da- bartį dėl geresnės ateities, siūlo man gausybę vaistų, ne ką prastesnių už rožines tabletes. Tau tereikia nustoti lakstyti ir surasti vidinę ramybę, sako jie taip, lyg norėtų pasiūlyti man pradėti lankstyti origamius. Vidinę ramybę? – klausiau domestikotos kalės, pribėgusios prie manęs Skopjės par- ke. Ramiu kramsnoti grietinės ir svogūnų skonio traškučius ir užmerkus akis bučiuoti žalvariu spindinčius lemties plau- kus, kol blogiausi dalykai nutinka geriausiems žmonėms? Kai mirė paskutinė močiutė, buvo pirmoji tikrai vėjuota ru- dens diena, o aš labai aputiškai tranzavau per pusę Lietu- vos, žinodamas, kur važiuoju – į beprasmes frazes, grafi- kais sustatytas ašaras, nekrofiliską pūvančios mėsos idealizavimą, atrišamus, kad tik neduok Dieve nesugrižtų, batus, degtinės stikliukus gedulinguose pietuose, rietenas dėl suklypusios trobelės palikimo ir pūvančių lapų tvaiką – ir man buvo labai, tikrai, nuoširdžiai gaila savęs ir viso apsiniauku- sio pasaulio, net gerųjų operatyviai stojusių vairuotojų, su kuriais nenorėjau kalbėti, bet tik kol atvykau įvykio vieton. Mirties paslaptis ir absurdas, būtiška vienatvė, apimanti praradus ryšį su praeitimi, ką tik atrodo man tokie liūdni, herojiški ir neišvengiami, emė gūžtis ir nykti tiesiog akyse. Čia gyvenimas tekėjo kaip tekėjęs, tik medžio dėžėje gulėjo nykstanti materija: su vyrais eidavau už kultūrnamosi parū- kyti, dėdė vis neapsikentęs sulakstydavo į „komercinę“ pi- gaus vynelio, nors ir pačiose laidotuvėse užteko baltos ir spalvotos degtinės, kol galiausiai religijos puikiai sudėliota drama baigėsi nevykusiu išventinimu į suaugusiųs – neva ateinanti karta neva nešė neva išeinančiosios karstą. Ir mano noras pašokus išdaužyti visiems snukius – kaip galite čia sėdėti ir žiūrėti, kai vyksta tokie kraupūs stebuklai? – emė gūžtis ir nykti jau pirmosiomis sėdėjimo prie karsto minutėmis, viskas vėl grįžo į paprasčiausias melagingas kasdieniškas brangvynių spalvinamos realybės vėžes.

Į dvi lentynas sumanūs gero gyvenimo meistrai meta sa- vo indulgencijas, kartodami: kas Dievo – Dievui, kas cieso- riaus – ciesoriui, kas minčių ir idėjų – mintims ir idėjoms, o kas tikro gyvenimo – tikram gyvenimui. Jie mato du kalavi- jus, o aš, atleiskite, toks nesuaugęs ir kaipgi drįstu – tik vie- ną. „Atskirk“, – sako jie, o aš negaliu. Pradžioje, sako, buvo tik žodis, o man atrodo, kad tas žodis tikriausiai jau ir buvo melas. Esu ginčijęsis dėl piratavimo buvimo ar nebuvimo

nusikaltimu ir priėjau tik vieną išvadą: piratavimas yra nu- sikaltimas, bet tik todėl, kad nusikaltimo sąvoka yra netei- singai suvokiama. Na ir kas, kad jūsų namas stovi ant papu- vusių, kirmėlėmis, buvusių meilūžių lavonais, gaktinėmis utėlėmis ir šuninėmis erkėmis patvinsusių pamatų, kad rūšį semia nekaltų mergelių defloracijos kraujas – juk svarbu, kad jis patogiai stovi, nelinguoja, ar ne? Gyventi juk reikia, sako jie man ir aš pats, sau, ekonomisto logika, griauanti puikias idėjas praktiškais dalykais ir svarbiausiu pasaulyje klausimu – ką ir iš kokių lėšų valgysi per rytojaus pusry- čius, kiek sviesto dėsi savo vaikams į gruce?

Mus, tuos, kuriems dar nesuėjo trisdešimt, besijaučian- tys visuomenės jaučiais skiria prie jupiterių, vadina neturin- čiais tikrų (*sic!*) problemų ir atsakomybės naštos, besimė- gaujančiais privilegija neapsispręsti ir gyventi teorijose. Vienas buvęs profesorius, labai išmintingas vyras ir gerbti- nas žmogus, papasakojo istoriją, kaip jaunas Maskvoje ėjo su viena meile ir turėjo pereiti į kitą gatvės pusę, pamatęs kitą meilę. Kol jaunas – žaisk, pakomentavo. Mums galima apgaudinėti ir nelydėti namo, būti socialistais, daugiau ir smagiau dulkintis, mėgautis, viską mesti ir išlėkti į pasaulio kraštą, tingėti, svaigintis natūraliais ir cheminiais narkoti- kais, o sąlyga – tik viena, labai paprasta ir lengvai įgyvendi- nama: kad vieną dieną, kaip kad padarė Markas Rentonas „Trainspottinge“, apipisi draugus ir nesidalindamas griebsi krepšį, pilną tegul ir kraujais bei šūdais aptekusio, bet pa- mato po kojomis, ir rinksiesi gyvenimą – kompaktų grotu- vus ir elektrinius skardinių atidarytuvus – tapsi toks kaip ir mes ir ne tik tapsi, bet ir pasakosi kitiems jaunuoliams savo istoriją, taip pateisindamas jų jaunystės dovanojamą jupite- riškumą ir tuo pat metu dar kartą išmintingai įsitikindamas, kad kito kelio nėra.

Nepykite, budos ir einšteinai, bet aš nesuprantu. Kai bu- vau savyje ir tėvų knygų lentynose užsiklendęs vaikas, daug ko nesupratau, apie daug ką mažiau labai naiviai. Mano mažame pasaulyje nebuvo korupcijos ir nusikalstamumo: demokratijos idealai, kuriuos nepriklausomybės pradžioje taip entuziastingai grūdė į mažas galvas, buvo tokie paprasti ir lengvai suprantami. Nesupratau, kaip tėvai gali vienas ki- tam meluoti ir pyktis, tikėjau, kad visi jų duoti pažadai yra šventi, o meilės nereikia ieškoti, užsitarnauti ar stiprinti ją ri- tualais – ji juk tiesiog ateis, bus ir išgelbės nuo visų kančių, antraip kam jos tokios gali iš viso reikėti? Tikėjau, kad tikrai gerų, tikrai tikrų dalykų gyvenime nereikia ir niekuomet ne- reikės kaip nors ypatingai užsitarnauti, ir mano tikėjimą pa- auglystėje tik sustiprino Henry Milleris, aprašęs duonos rie- kes, kurias teta jam ir pusbroliui, abiem murziniems parbė- gusiems iš niujorkiško kraštovaizdžio, įduodavo kasdien, ne- išskiriant ir tos dienos, kai jie vaikiškai užmušė berniuką iš gretimos gatvės. Kai iš ryto turėdavau su tėčiu eiti į cirka, kai tėvai turėdavo atvažiuoti manęs pasiimti iš nuobodaus kai- mo, kai su mama važiuodavome į – o-o-o – Kauną (!) arba laukdavo visaliaudinės Kūčios tame pačiame nuobodžiame kaime, prieš užmigdamas puikiai suprasdavau distanciją tarp nykios dabarties ir džiugios ateities ir puikiai, bet labai skausmingai, kaip ir visi dar sau meluoti neišmoke vaikai, žinodavau, kad niekas nebesvarbu, nes tai – tik ateitis, ir manęs ten *dar* nėra, vadinasi, nėra *visai*.

Pasirodo, melavo visi – tėvai, jų knygų lentynos, de- mokratijos principai, Kalėdų Senelis, netgi cirka ir karuse- les suko reklama, pinigai už bilietus, tukinančių kūginių ledų aparatai ir aplinką teršiančios elektrinės. Atrodo, kad man ir jums, o broliai ir seserys, liko tik viena išeitis: kapi- tuliuoti, klauptis ir žvelgti žemyn, neišvengiamai niekinti, bet skaniai laižyti tą šūdo lavos pamatą, liulantį mums po kojomis, ieškoti geros, druskingos vietos ir bandyti ant jo statyti savo teisybę – nebe tiesos, o reliatyvios ir nekves- tionuojamos, todėl visą žavesį praradusios sukonstruotos koncepcijos – lūšnelė... Bet čia tik trū tū tū dun dun dun trrrrrrrrrrrrrrrrrrr perrrėžia mano mintis isteriškai, parano- jiškai, idėjais geltonas *Unterstrassen-Bahn*, šimto šešias- dešimties kilometrų per valandą greičiu ištaškydamas visus aplinkui besikaupiančius šūdus, ir aš patikliai šoku tiesiai ant bėgių, pasibaisėję nusisuka bendrakeleiviai, ir aš lekiu rankomis laikydamasis geltonų šviesų akelių, ir klausia manęs susidomėjusi, apie ką galvoji vėl sužiūręs į tolį, o aš sakau – trisdešimt šeši trisdešimt šeši, Atvirumas, kita sto- telė – Pražūtis, trisdešimt aštuoni.

Beveik apie *slam* poeziją

Potvynis

Nuo vidurnakčio iki pirmos nakties galvoju apie tą eilėraščių. Bandyčiau užmigti, tačiau nematau avių – rudenį jos gelsta, apvalėja ir plinka. Kai prisirpsta, skaičiuoju – vienas *relanium*, du *relanium*, trys, sulig keturiais skliautas užsitenkia, linkime pasveikti.

– Linkime pasveikti, – prižadina reklaminiis balsas ir garsėjanti simfoninė poema „Jūra“. Iš įpročio mėginu suskaičiuoti, kiek laiko miegojau, jeigu miegojau.

– Išsijunk televizorių! – sušunku gyvenančiam anapus sienos.

Lauke turbūt krenta lapai, pagalvoju triukšmui nutilus ir užsidengiu ausis pagalve.

Man atrodo, kad naktimis kažkas skalpeliu perrėžia dangaus gaubtą. Pro atsivėrusį plyšį ima sunktis kosmosas, tirštas ir pritvinkęs minčių, dieną nusiurbtų nuo žmonių kalbos. Kartais jos kankina iki pat ryto. Panaudosiu, kurdama tą eilėraščių, nudžiungu.

Kitą rytą galvoje kažkas šnypščia.

Juodas katinas

Tekstas, kurį turiu parašyti iki ketvirtadienio – *slam* poezijos varžyboms. Yra daug laiko aplinkybių, tinkančių kūrybai – dirbant fizinį darbą, kenčiant dėl nemigos, keliaujant.

– Keleiviai, sėdintys vairuotojo pusėje, žūsta rečiau. Nerizikuosiu, – pagalvoju, įsitaisydama salono kairėje.

Autobusas Vilnius–Klaipėda pajuda, aš susimąstau. Pirmiausiai prisimenu kažkelintas atostogas Palangoje.

– Jūs būtinai ko nors užsinorite, kai tas šmikis nueina, – taria tėvas, tapydamas maudymosi kelnaičių gumą, ir pasileidžia vytiš čeburekų pardavėją.

Per smėlio taką liuokteli du juodi berniukai ir nušuo-liuoja į vandenį. Mano akių vokai sunksta ir stingsta, aš guliu pusiau ant frotinio rankšluosčio, pusiau ant blizgaus smėlio, iš ausies varva skystis. Kai akys užsitrenkia, aplink kažkas šūkauja, nesisklaido deginto cukraus ir kukurūzų spragėsių kvapas, gal galite pasaugoti, kol išsimaudysiu, jūros bangų mūša, celofano traškesys, laužomų sausainių „Gaidelis“ poškėjimas, atsiprašau, čia mano vieta.

Infekcija

– Atsiprašau, čia mano vieta, – atsimerkiu autobuse Vilnius–Klaipėda.

Priešais mane mergina žvangančiais auskarais, rankoje bilietas. Jaučiuosi lyg pabudusi ant kieto operacinės stalo: galva kaip praskeltas graikinio riešuto kevalas, krūtinės ląsta perrėžta skalpeliu ir išskleista svetimų akivaizdoje, viduje ir išorėje kažkas tvinksi, įjautrintas atrajojamo laiko.

– Mano vieta, o kur jūsų vieta? – pakartoja įsmeigdama nesterilų žvilgsnį.

Pasisuku į langą – pro šalį lekia beržynėliai. Jokios operacinės, jokio pajūrio už šalto kaip skalpelis stiklo.

Užleidžiu vietą merginai žvangančiais auskarais. Staiga mane apima lyg baimė, lyg ilgesys – kaip vaikystėje, žiemos vakarais spoksant pro savo kambario langą. Priešais dunkso apšviestas vaikų darželio pastatas, gatvėje stoji automobiliai, iš jų lipa mamos ir tėčiai, žvanga ant pirštų sukami rakteliai. Tūnau tamsoje kaip filipininis ilgakulnis, o galvoje kirba – kodėl atrodo, kad manęs pasiimti ateis pasikutinės, jeigu vaikų darželio išvis nelankau?

Dekupažas

Persėdu į kitą vietą autobuso dešinėje. Privalau galvoti apie būsimą eilėraščių. Užsimerkiu, matau:

Pievagrybio koto baltumo kilimas, losjonai lentynoje, rožės ant palangės – tai jos kambarys prieš dešimt metų. Kiek jai čia – penkiolika? Dvelkia lyg pyragu, lyg kvepalais iš mėginukų, pridėdamų prie vokiškų žurnalų. Kieme pasigirsta du trumpi automobilio signalai.

Nuryju seiles.

Ji užsimeta palatą platejančiomis rankovėmis ir nubilda į pirmą aukštą.

– Daugiau negausi, – įbruka motina 50 litų.

Iš virtuvės atsklinda tėvo balsas:

– Joks chamas prie mano dukros nelis!

Kiame pasigirsta du trumpi automobilio signalai. Iš medžio žnekteli susidomėjusi varna.

– Imk dar dvidešimt ir bėk, – taria motina.

Mergina lekia per kiemą neužsisagsčiusi palto, stabteli, apsidairo, gal kažką svarbaus prisiminė – nieko tokio, bėga toliau. Įlipa į džipą. Ant priekinio stiklo – lipdukas su raide L.

– Nu neverk, nu, – sako sėdintis prie vairo ir pro langą išspjauna kramtomąją gumą.

– Nekenčiu jo, – šniurkščioja mergina.

– Taigi tėvas labai tave myli.

– Tai kodėl jis...

Traiškymas sausas šakeles ir lapus, džipas atbulas išsuka iš kiemo. Tarpupartėje augantys pievagrybiai lieka sveiki.

Atsimerkiu, matau: mergina žvangančiais auskarais miega. Užsimerkiu, matau:

Pievagrybio koto baltumo kilimas, losjonai lentynoje, rožės ant palangės – tai jos kambarys prieš dešimt metų. Kai išsisklaidys saldus kvapas, išsisklaidys ir kambarys. Atsimerkiu, nuryju seiles. Ar aš šiandien sugalvosiu tą praiektą eilėraščių?

Užsimerkiu, matau:

Ruduo, vėlus penktadienio vakaras prieš dešimt metų. Mano brolis jau nuo pietų raizo žemę aštriais grėbliu nagais. Staiga krūpteli, įsitempia, stovi nekvėpuodamas, vėl krūpte-

li, kimba į darbą – tik energingiau, tarsi skubėdamas. Gatve prazvimbiamas automobilis su raide L ant priekinio stiklo.

Kas nutiko, broli? Pamatei anapus tvoros ją, bėgančią link to asilo džipo, ir viską prisiminei? Ji irgi tave pastebėjo, ką ji pagalvojo? Mergina iš tavo mokyklos.

Nuo medžių viršūnių pakyla varnų pulkai.

Sukrauni paskutinę lapų krūvą į vienaratį karutį ir nuveži prie komposto patvoryje. Nustembi – senos šiukšlės šviečia lyg brangenybės – supuvę obuoliai, lapai, bulvių lupenos, šerkšnu aptrauktos piktžolių šaknys. Kokia čia iliuzija, nesupranti. Įsižiūri: ant krūvos žėri kreivas šviesos stačiakampis, krentantis iš kaimynų namo lango – jos kambario. Ir kada taip sutemo, klausai savęs. Nuryji gurkšnį šalto saldaus komposto kvapo, išverti lapus ir nueini.

Šviesiame stačiakampy girgždėdamas sukasi apversto karučio ratas. Dangus nereaguoja.

Nuo to ir pradėkime

Atsimerkiu.

Vakar aš pažadėjau Sigutei, kad dalyvausiu *slam* poezijos varžybose. Miela Sigute, nieko nebus – neturiu eilėraščių. Į renginį, aišku, ateisiu: noriu ploti žmonėms, šnekančioms kosmoso nenugrauzta kalba. Aš noriu juos matyti. Panašiai kaip per krepšinio rungtynes, kai palaikau priešininkus tos komandos, kurioje žaidžia vaikėzas, anksčiau vairavęs džipą su raide L ant priekinio stiklo. Net jeigu per rungtynes mano brolis sėdi ant atsarginių žaidėjų suolelio; ir net jeigu jis – visai ne biologinis mano brolis; ir net jeigu pievagrybiai, išdygę tarpupartėje, teoriškai nėra vieniši, nes neva priklauso kažkokiai grybų karalystei. Labai tyliai karalystei.

O kas yra *slam* poezija; kodėl ji nėra priešas, pasirengęs padaryti nekenksmingus visus tyloje skaitomus tekstus; kuo ji skiriasi nuo improvizacijos; ir kodėl pastovios vertybės neturėtų sukelti naujų dalykų baimės – apie tai nekalbėsiu. Apie tai jau rašė kiti.

Užsimerkiu – matau merginą žvangančiais auskarais. Tokios nėra tik kažką primenančios nepažįstamosios. Tokios yra per gudriai sukurtos, per stipriai veikiančios – tokios daugiau negu vieno žmogaus amžiaus. Ir nuo jų, kaip ir nuo poezijos, sklinda šaltų šaknų kvapas – saldus, besicukruojantis anapus supratimo ribos, vis tiek atpažįstamas.

Atsimerkiu – mes Klaipėdos stotyje. Variklio burzgas nutyla, vairuotojas ištraukia raktelį, nesukubėdamas atsigręžia į keleivius.

– Siūlau per greitai neišsiskirstyti, – pasako ir lėtai atidaro autobuso duris.

GERDA VENČKAUSKAITĖ

Rašymas apie meilę

(Perskaičius Romo Demeniškio eiles „Š. A.“, XI.12)

Apie meilę derėtų rašyti taip, kad berašant rašėjo bybis pasistotų. O jeigu jau nesistotų? Tokiu atveju liaukis rašyti apie meilę ir pasitenkinti atsiminimais.

O kaip su moterimis, kas su mumis turėtų dėtis, rašant apie meilę? Mano suvokimu, mums apie meilę apskritai nederėtų rašyti. Mes galėtume rašyti apie gimdymo, o ne apie meilės kančias, – vyrai tokios poezijos nesukurs. Bet kad išvis poezijos apie gimdymo kančias nėra.

Tokie tad būtų patarimai kuriantiems meilės tema. Bet ar kas paklausys ar bent atsižvelgs į šiuos patarimus? Vargu, rašys kaip rašę, nors tūlas žino, kad taip negali būti. Ir ne tik žino...

Neseniai ant vienos bažnytelės sienos, šalia veikiančio seseryno, perskaičiau violetine kreidele užrašytas dvi genialias eilutes:

*Bybis pizę kotavojo,
Pizę juoku netrivojo.*

Nemanau, kad šią poeziją ant sienos paliko koks seserų mylėtojas. Vyras taip nesukurtų, ypač antrosios eilutės, tai tik moteriai prieinama patirti ir pasakyti. Be to, vyrai violetinėm kreidelėm sienų nepečkioja, jie elgiasi ne taip švelniai, o rašo ciniškiau. Ir iš pačios rašyenos matyti, kad ne vyriškos rankos vedžiota.

Šis dviejis iš visos kada nors skaitytos meilės poezijos bene būtų tikriausias ir labiausiai prie minėtųjų kančių pri-

artėjęs. Dar žingsnis kitas – ir prasideda gimdymo sopuliai, bet tuos keletą žingsnių moterys nueina vienos... Beje, kaip ir dauguma seserų, vyrai tik šalimais gali būti. Gal kam iš vyrų nepatiks, kad ta tema dvieilyje dalykai vadinami tikraisiais vardais. O ar jiems teko nugirsti, kaip kalba moterys, likusios vienos? Jeigu neteko, tai piktinkitės į sveikatą. Juk esate lietuviai, ar ne?

Tokie rusai arba prancūzai obsceninę poeziją kuria ir skaito nuo Puškino ar Baudelaire'o laikų. (Neskaitant čia tuškų ir Viduržemio jūrininkų dainų). O mes visai neseniai nuleisdavome akis Donelaičio „šūdvali“ ištare. Ir mokytojos, ne tik mokiniai. Tiesa, dabar, reikia ar nereikia, šūdais drabstosi visos TV ir kitokie ekranai, bet poezija vis dar šventesnė už „Sveika, Marija“. Bandymų būta, bet jie užgeso praicityje, gal ties Kaziu Binkiu, kai šis posmavo apie tą šaunų žemaitį:

*Ten už Raseinių, prie Dubysos
Gyveno Jonas Palubys.
Jis visą svieta būtų išpisis,
Bet nestovėjo jo bybys.*

Tiesą sakant, ne itin talentinga, ne itin gilų ir ne itin subtilu. Ko norėti, vyro rašyta. Nepalyginsi su ankšteliu eiliuotu dvieiliu nuo bažnyčios sienos. Jis ir Sprindytei, ir Šliogerui ar Tamošaičiui duotų peno samprotauti.

Nuo poezijos peršokime į buitį. Bandau žodis žodinė per-

duoti, kaip andai guodėsi vienas kolega, diplomuotas bei daktaruotas vyriškis: „Mano žmona, šiaip jau ori ir gerbiama madona, pagauta atitinkamo ūpo, mane pimpalu pavadina. Tai kartą ėmiau ir neiškenčiau:

– Sakyk lietuviškai – bybys!

– O pimpalas ne lietuviškas? – nustebau.

– Jokiu būdu. Tai latviško pimpio lietuviškas draikalas.

– O kas tas pimpis?

– Tai ir yra bybis ar bybys, tik latviškas.

Po to išaiškinimo nesu vadinamas nei šiaip, nei ne taip. Pamačiusi kur ant sienos užrašyta „bybi“, mano žmona tebesipiktina, o jeigu būna užrašyta, pavyzdžiui, „chuj“, praeina pro šalį kaip niekur nieko, nors rusų kalbos dar neužmiršo. Ir „fukinimai“ jos visai nejaudina, nors angliškai suprantama.“

Tai vis, kaip sakėme, buitims, smulkmenoms, tačiau ir mūsų būtis bei poezija, tos būtis reiškėja, nelabai kitokia. Kažkada Krėvė nukentėjo nuo karo cenzūros, kai išspausdino (akademiniame leidinyje), ką buvo užrašęs po dzūkų šiaudinėm pastogėm. Dabar karo cenzūros nėra, šiaudus pakaitė šiferis ir šio šimtmečio dangos, o tautosaka liko tokia pati. Bet rašytojų Krėvės pamokos naujiems žygiams neįkvepia, tebesame sarmatlyvi. Anot Cicerono, „obscenum est dicere, facere non obscenum“.

VIKTA VERONIKA DAUJOTĖ

Vakarų Pekinas

Hangdžou: spūsčių košmaras, arbatos plantacijos, ekologinės katastrofos išvakarės ir Charleso Mansono terapija

Už poros valandų atvykome į Kinijos perlą. Šis Kinijos perlas – Hangdžou – milžiniškas, tad iš sausakimšos stoties nusigauti iki nakvynės namų reikėjo poros valandų (autobusų sistemai perprasti prireikė daugiausiai laiko). Pasiekusios jaukų, ant ežero kranto įsikūrusį jaunimo viešbutį, puolėme nuo savęs plėšti rūbus ir kišti į centrifugas. Švarios lovos buvo tarsi Edenas, o dušo čiurkšlė kone privertė apsi-
verkti iš laimės.

Pabudusi vakare Pavlinos kambaryje neradau, tad išėjau pasivaikščioti. Kitame Vakarų ežero krante dunksojo žiburiai nusėti kalnai, parke čirpė svirpliai. Ant kalno stovinti Leifeng pagoda į mane metė ilgus lazerių spindulius ir švietė it naktinis klubas. Buvo tamsu, tačiau kinai, ko gero, turi pelėdos geną ir gerai mato net naktį – teko atsakyti į šimtą *hello* ir septyniadešimt *hi*.

Ryte atsikėlusios išėjom į miestą. Žmonių minios, triukšmas ir mašinų signalizacijos priminė, kad šiandien spalio pirmoji – Kinijos Liaudies Respublikos gimtadienis. Judėti palei ežerą teko vėžlio žingsniu, braunantis per kinų kūnus. Susigaudyti autobusų sistemoje buvo tiesiog neįmanoma, nes toks triukšmas ir spūstys buvo kulkos į smilkinį sinonimas. Vos pasiekusios autobusų stotelę sužinodavom, kad pastarojoje dėl parodų nestoja autobusai. Kol surasdavom kitą, išaiškėdavo, kad iš jos nevažiuoja mums reikalingas transportas. Taip besiblaškydamos praleidom pusę dienos. Galiausiai suradome savo autobusą. Važiuojant 1 km/h galvoje sukasi tik viena mintis: valdžia ne vieno vaiko politiką turėtų taikyti, o bent 50 metų negimdymo ir nesidauginimo įsakymą išleisti. Gal tada viešajame transporte liktų nors vienas oro tarpelis. Arba galimybė į autobusą patekti uodui.

Išlipusios prie Šešių harmonijų pagodos, pasileidom kopti turistų nepramintais takais. Kadangi dar nuo Šanchajaus ant pirštų nebuvo užgijusios pūslės, į kalnus lipau įsišpyrusi į dušui skirtas viešbučio šlepetes.

Oras buvo šiltas ir drėgnas, tarsi tropikuose. Uodai ir delno didumo vapsvos taikėsi pradurti kaktas, tačiau susidūrimo su geluonimis išvengti pavyko. Užlipusios į pusės kilometro aukštį apžiūrėjome Hangdžou: kairėje driekėsi arbatos plantacijos, dešinėje – Čiantang upė ir blokiniai pastatai. Kalnuose nebuvo nė vieno žmogaus, tik arbatos krūmai, medžiai, vabzdžiai ir paukščiai. Grynas oras lepino plaučius, o peizažas akis. Nusileidusios atsidūrėme prie garsiųjų Tigro šaltinių – vienuolio susapnuoti plėštiniai kadaise iškasė geriausią Kinijos šaltinį, jo vandenį gerdavo imperatoriai, juo savo apskritą veidą prausdavo Mao. Vandens skonį atsimenu iki dabar.

Kinijoje saulė turi kitokį režimą nei Lietuvoje. Net spalio mėnesį 5 val. ryto ima brėkšti, tačiau 18 val. pasidaro tamsu kaip rūsyje. Leidžiantis nuo kalnų girdėjosi ūžiantis miestas. Laukė sausakimši autobusai ir klaidžiojimai. Išsokusios iš transporto priemonės atsidūrėme kitame ežero krante, patekome į lotosų pavidiljoną. Parke tarsi skerdžiami čirpė paukščiai ir vabalai. Eidamos tolyn vėl atsidūrėme minioje. Gatvė buvo apšviesta aklinais žalia spalva, ją tuoj pat keitė mėlyna, raudona, geltona... Iš ežero kranto sklido kitos fluorescencinės šviesos. Jaučiausi lyg *psytranso* festivalyje, lyg haliucinogeninių grybų privalgiusi. Kai prasidės pasaulio pabaiga, planeta ims nykti būtent nuo Kinijos – energijos resursų švaistymas čia viršija visas įmanomas ribas. Ekologinių Kinijos neišsprusimą liudija riešutų arba džiovintų vaisių pakuotės – jie įlaminuoti į rankinuko didumo plastikus. Prapjovęs pakelį randi 9 riešutus ir dar papildomą plastiko gabalą, kuris pakelyje atlieka tikrai nežinai kokią funkciją.

Kitą rytą nuostabioje viešbučio terasoje gėrėm Kenijos kavą. Į Lietuvos paviljono puodelius taikėsi įskristi juodi kregždės didumo drugiai. Atėjusi parūkyti kreivadantė britė užkalbino mus ir pasiūlė vakare *to have fun and party* šalia esančiame bare. Tas *fun* – tai karaokė su girtomis alaus varžybomis ir kitomis Vakarų turistams skirtomis atrakcijomis. Mandagiai atsakiusios *oh, how nice, maybe, it depends*, išėjome ieškoti į arbatos kaimą vežančio autobuso.

Spūstys nesiskyrė nuo vakarykščių, tačiau tam buvome pasiruošusios psichologiškai. Pasiekusios Drakono šaltinių kaimą, vos išlipusios iš autobuso patekome į vestuves. Apkūni nuotaka išsiropštė iš raudonais ir aukso siūlais siuvinėto baldakimo ir nulingavo prie plastikinėmis gėlėmis puoštų sūpynių. Pekino operos personažą primenanti moteris maivėsi it beždžionė. Kiti operos rūbais vilkintys dalyviai balkone atliko kažkokį vaidinimą, o jo pabaigoje į minią ėmė mėtyti saldinius. Keista, tačiau vestuviniškai į mus nekreipė jokio dėmesio. Gal mes ten buvom anksčiau pakviestos, tik pačios to nežinojom. Gavom pilnas saujas saldinių, niekas nepykė, kad įžiliai fotografuojame keistuosius pabrolius ir pamerges.

Lipdamos šlaitu patekome į drėgnas džiungles, kuriose prie medžių buvo pritvirtinti geležiniai vabalai ir milžiniškos varlės. Labai keistos instaliacijos, kažkodėl prisiminiau V. Peleviną. Priėjusios namuką pro atviras duris išvydome rožinius fototapetus su Kristumi – kinų kunigas tuokė jaunuosius. Apeigos priminė barbių namelio gyvenimą.

Kitame šlaite nevyko jokios vestuvės – nebent vestuvėmis galima pavadinti minkštą lietuvių, duodantį amžinąsias drėkinimo priesaikas arbatos krūmams. Visas oras kvepėjo žaliaja. Su Pavlina pasileidome bėgti per arbatos plantacijas, landžioti po krūmynus. Šioje vietoje galiu nesigėdydama patoso drašiai pasakyti, kad tai buvo viena gražiausių akimirų Kinijoje.

Iš tuščių plantacijų nusileidome į kaimelį. Iėjusios pro Drakono šulinio vartus patekome į vietinių senučių žabangas. Visos išlindusios iš savo namelių kvietė atsigerti arbatos. Pasislėpėme nuo jų plantacijose. Čia pat prisistatė labai įtaigi saldžialežuvė – prisiekusi, kad iš kaimelio į miestą yra dar kitas autobusas, ji nusivedė mus į savo namo terasą. Už 10 juanų gavome jos pačios skintos ir džiovintos arbatos bei riešutų. Šviežia, svaiginanti arbata ir kalnų peizažas sukėlė levitacinę būseną. Tikrai – iki autobusų stotelės neėjome, bet skridome. Kartu su kaimelio gyventojais laukdamos autobuso dar spėjome užsukti pas kitą senutę, ir ji, iš maišų atsekėjusi arbatžolių, pasvėrė mums po 100 g šviežiausių lapelių.

Miestas buvo toks pats – ūžiantis ir nutviekstas fluorescencinių šviesų. Vakarų ežeras buvo paverstas geizerių ir fontanų diskoteka – tokiu būdu komunistai dalijo liaudžiai duoną ir žaidimus. Nuo dangaus žvaigždės partijos įsakymu buvo nurašytos, nes būtų trukdžiusios lazerių šou.

Trečioji diena Hangdžou vėl prasidėjo nuo autobusų spūsčių. Pavlina norėjo pamatyti turistų vadovuose nepažymėtą daosistų šventyklą, tačiau vietoj jos atsidūrėme gyvenamajame rajone. Pastatai, ore tvyranti siestos atmosfera priminė Ispanijos arba kitos pietų šalies gatvę. Pirmą kartą Hangdžou pigiai ir skaniai pavalgėme. Iki tol gaudavom ko neprašiusios arba tušinukais taisydavome sąskaitose kinų padvigubintas patiekalų kainas.

Vėl patekome į spūstį. Iš spūsties – į sodą. Iš sodo – vėl į spūstį. Iki naktinio traukinio turėjome keturias valandas, Pavlina vis dar norėjo vaikščioti aplink ežerą. Kadangi mūsų norai nesutapo, nuėjome kas sau.

Atsisėdusi prie vandens stebėjau auksinius drakono formos laivus ir į kalnus besileidžiančią saulę. Paskui pasielgiau labai turistiniškai, matyt, pasąmonėj užgniaužtas namų

(Vakarų?!) ilgesys privertė taip pasielgti.

Nuėjau į barą prie mūsų viešbučio ir užsisakiusi tekilos kokteilį skaičiau Charleso Mansono biografiją – radau knygų lentynoje. *Don't do anything illegal, beware of the eagle*, šnibždėjo man Charlesas, Sharon Tate krauju didelėmis raidėmis rašydama „Pig“. Iš kairės sėdintis didžianosis ispanas į burną godžiai grūdo dviejų aukštų sumuštinius, o nemalonus išvaizdos britė čepsėdama kramtė keptas bulvytes. Kokį žodį iš jų kraujo išrašytą Čarlis?..

Atsitraukusi nuo knygų vėl atsidūriau Azijoje. Vos išėjusi iš baro buvau pirmą kartą apčiupinėta. Sena kinė labai susidomėjo mano plaukais, tad ilgai nedvejodama savo pirštams davė valią. Kol kažką kalbėjo, klausdama, ar suprantu, aš gūžčiojau pečiais. Sulaukusi monologo ir apžiūros finalo, nulėkiau į parką susitikti su Pavlina.

Į geležinkelio stotįėjome pėsčiomis, nes autobusai buvo dar labiau prikimšti. Traukinio bilietas į Pekiną šį kartą kainavo it voveraičių pintinė, todėl keturių televizorių ir automatinių vandens čiaupų (kurie mums patarnavo važiuojant į Sudžou) nesitikėjome. Buvom nusiteikusios 12 val. kelionei ir sėdimajai padėčiai. Vietas gavome kartu su kitomis staigmenomis.

17 valandų buvimo mes

Iškratę vagoną gautume turbūt Kauno gyventojų skaičių. Visi *mes* tas 17 val. (kelionė truko būtent tiek) buvom vienos sriubos ingredientai. „Vaiva“, „Pavlina“ arba kitos iki įlipant į traukinį egzistavusios tapatybės kažkur prapuolė. Buvo bendras suprakaitavęs *mes*. Sėdynės sujungtos viena su kita – sėdima po tris, o prieš trijulę dešimties centimetrų atstumu sėdi kitas trejetas. Šalia eina siauras takelis, vedantis iki tualetų (šlapimo pūslę patariama išsiimti), o čia pat – kitos trejetų poros. Kai iš dešinės sėdintis senis graužia kiaulės koją, kartu ją graužia visi. Jo burna yra ir tavo burna – mūsų burna ir dantys. Savo kojų netekau iš karto – prieš mane sėdintis spuogais išmuštas jaunuolis tapo mano galūnėmis. Pavlinos petys jaujo į mano mentes, o mažutis staliukas tapo visų mūsų šešių atrama troškiam miegui. Prieš mane prie lango sėdintis vaikas provokavo mano pavydą, mat sėdėjau pačiame krašte – negalėjau priėti nei prie staliuko, nei prie lango. Pavlina sėdėjo šalia manęs, vidury, todėl kartais užleisdavo savo vietą, nuo kurios galva galėdavau pasiekti staliuko kampą ir padėti apsunkusią kaukolę. Viskas vyko kaip sapne, nes tvankumos ir kondicionieriaus pamainos, kas valandą besikeičianti temperatūra kėlė haliucinogeninį efektą. Po trijų valandų atrodė, kad čia gimiau, čia gražiai ir numirsiu. Rėkiantys kūdikiai ir panosėje keičiami vystyklai atrodė tarsi gražiausios rožės, o priešais sėdintis putlus vyras su ilgu iš apgamo einančiu plauku vaidenosi esąs pirmos eilės dėdė.

Kaip minėjau, saulė Kinijoje teka anksti. Todėl vos tris valandas numigęs *mes*, vos pasirodžius pirmiesiems spinduliams, vėl išsitraukė galvijų kulšis, užsipylė sausas makaronų sriubas ir gliaudė riešutus. Susidraugavome su Pavlinos pažasty miegojusia kine, plaukuotojo apgamo savininkas davė savo vizitines, spuogais išmuštas jaunuolis man leido ant jo kelių užkelti kojas, o kitas vaikas iš mobiliojo telefono mums leido Édith Piaf ir U2.

Pekiną pasiekėme kitos dienos 14 val. Kojos buvo sutinusios iki dramblio kojų apimties; šiaip ne taip nusigavome iki metro. Jaučiausi, lyg būčiau buvusi ilgai virškinta ir galiausiai atryta.

Norėjosi išbučiuoti Pekiną – toks savas, jaukus ir mielas jis mums atrodė. Svarbiausia – viskas aišku, žinai, į kurį metro sėsti, kur eiti, kur važiuoti.

Pavlina antra diena nesikelia iš lovos, kosėja, šnirpščia. Aš toliau sunkiu sultis ir mėgaujuosi ramybe. Niekur nenoriu eiti, nieko nenoriu matyti, žiūriu Kurosawą. Tačiau žinau, kad už savaitės vėl skaičiuosiu dienas iki kitų atostogų ir ilgėsiuosiu 17 val. bendro prakaitavimo.

VAIVA GRAINYTĖ

Autorės nuotrauka

Redaktorė: Giedrė Kazlauskaitė (gkazlauskaite@gmail.com).
Kalbos redaktorė: Audrė Kubiliūtė.
Maketos: Zita Remeikienė.
Paveldas: Juozas Šorys.
Teatras, kinas: Jūratė Visockaitė.
Direktorius: Zydriūnas Drungilas.
Finansininkė: Danuta Churtasenko.

Savaitraštis išeina penktadieniais.

Leidžiamas nuo 1990 m. vasario 7 d.
Leidžia VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“.
ISSN 1392-7760. 3 spaudos lankai.
Indeksas 0109. Tiražas 1630 egz.
Redakcijos adresas: Mėšinių g. 4,
01133 Vilnius. Telefonas: 261 37 70.
Elektroninis paštas: satenai@takas.lt.
www.satenai.lt; www.culture.lt/satenai.
Spausdino UAB Ukmergės spaustuvė.
Vasario 16-osios g. 31, 20131 Ukmergė.

„Šiaurės Atėnų“ remia:
Spaudos, radijo ir televizijos
rėmimo fondas (2 lankus).

Redakcijos ir autorių nuomonės
nebūtinai sutampa.

VšĮ „Šiaurės Atėnų fondo“ sąskaita
AB banke „Swedbank“ (kodas 73000)
LT36 7300 0100 0000 7071.

